مارتن هایدگەر

دەزگای چاپ و بڵاوكردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوكەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوكردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

مارتن هایدگەر

نووسینی:
مارتن هایدگەر، گی باسیت، میشیل هار،
هانا ئارنت، یورگن هابرماس،
ڕۆدۆلف ئەگستاین، گیۆرک فۆلڤ

وەرگێڕانی بۆ کوردی
ئیسماعیل کوردە

پێشەکی

کتێبی هایدگەر بەم شێوەیەی ئێستا لەبەر دەستاندایە ڕای کۆمەڵێک بیرمەندە لەسەر تێزو فیکر و فەلسەفەی هایدگەر، کە بەشێوەیەکی ڕەخنە ئامێزەو جگە لە ژیانی مارتن هایدگەر، بیروبۆچوونی خودی خۆی لەسەر ژیان لە دارستانی ڕەش و کێشمەکێشمەکانی پەیوەندی بوونی بە (سۆسیال ناسیۆنالیستەکان) و مەسەلەی زانکۆی فرایبۆرگ و گفتوگۆ بەناوبانگەکەی گۆڤاری "شبیگل"ی لەخۆگرتووە، جگە لەخۆی هەریەک لە (یۆرگن هابرماس و گی باست و هانا ئارندت و میشیل هار) نووسین و ڕایان خستۆتە روو، شێوەی کتێبەکە وەک دۆسێیەکی تایبەت وایە لەسەر فەیلەسوفی سەدەی بیستەمی ئەڵمانی..

بۆچی هایدگەر؟.. کورد و نێوەندە ڕۆشنبیرییەکەی لە هەژاریدا پێویستی بەناساندنی هەموو فیکر و تێزێکی بێگانە هەیە بۆ ئەوەی لانی کەم شارەزاییمان لە شێوەی بیرکردنەوەو هەلومەرج و قۆناغەکانی گەشەسەندن و هوشیاری میللەتانی دوورو نزیکمان

هەبێت. یان لەڕێگەی ناسینی فیکرەکانەوە وەکو ئەوەی هابرماس دەلێت "دەشێ لەگەڵ هایگەردا دژی هایدگەر بیر بکەینەوە" یان ناساندنێک کە لە ڕێگەی فیکری هایدگەر بەشێوەیەکی دیکە بگەڕێینەوە بۆ شارستانیەت و کولتوورێکی گەورەی وەکو کولتووری گریک. بەشێوەیەک کە تیایدا بڵێین هایدگەرو شیعر وەک ئەوەی میشیل هار دەڵێت "قسەیەک دەکەن کە زمانی سادەی خەڵک پێی ناوێرێت".. بۆیە بەو هیوایەین بمانتوانیبێت لەم کتێبەدا شتێک پێشکەش بە خوێنەری کورد بکەین..بەتایبەت کە ماوەیەکی زۆرە ئەم بابەتانە وەرگێڕدراون کە زیاتر لە ساڵێک دەبێت جگە لەوەی کە بابەتی (چۆن لەگەڵ هایدگەر دژی هایدگەر بیربکەینەوە)ی "یورگن هابرماس" لەگۆڤاری نمای ژمارە (٤)دا بڵاو کراوەتەوە..

لە لایەکی دیکەوە بێ شک گەر هەر هەڵەیەکی زمانیشی تێدابێت و پێی نەوێرابم، پێم خۆشە هاوکاریمان بکەن بۆئەوەی لەچاپەکانی ئایندەدا چاکی بکەینەوە، ئەوەش لەبەرچاو بگرین کە وەرگێڕان جگە لەوەی خیانەتێکە بەرامبەر بەنووسەر، جاری واش بەکوردیکردنی بابەتەکە هەندێ شت دەگۆڕێت.

چاپی یەکەمی ئەم کتێبە بەتیراژی سێ سەد دانە بووە، تەنها بەمەبەستی لەناونەچوون، سوپاسی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی "ئاراس"یش دەکەم کە ئەم چاپەی ئێستا وەئەستۆ گرتووە.

وەرگێڕ

مارتن هایدگەر

ژیانی مارتن هایدگەر لە چەند دێڕێکدا

١٨٨٩: مارتن هایدگەر لە ٢٦ی سێبتمبەری ئەم ساڵە لە "مسکیرچ "(MESSKIRCH) لە دایک بووە. باوکی پیاوێکی ئاینی کڵێسەی مارتن بوو، دایکی (یوهانا کامف JOHANNAKEMPF) لە خێزانێکی جووتیار بوو.

١٩٠٣: هایدگەر لەو ساڵەدا چووە پەیمانگای کلاسیکی -Hu mANISTISCHES GYMANASIUM لە "کۆنستانس". لەوێدا لەسەر دەستی "سیباستیان هان SEBASTIANHAHN" فێری زمانی ئینگلیزی بووە و، دواتر لە بارەیەوە گوتویەتی: "هیچ کەسێک لە زمانی یۆنانی پێی نەدەگەیشت".

١٩٠٦: لەو ساڵەدا هایدگەر خوێندنی ئامادەیی تەواو کرد و بڕوانامەی بەکەلۆریایی بەدەست هێنا. لە ساڵی ١٩٠٧ بە ڕاڤەکردنێک بۆ خوێندنەوەی لیکۆڵینەوەکەی (فرانز برانتینو FRANZBRENT) (دەربارەی فرە چەمکی بۆ کائین لای ئەرستۆ تالیس) دەستی پێکرد. ئەم خوێندنەوەیە سەرەتای

پرسیارگەلێک بوو دەربارەی چەمکی (بوون) کە بەدرێژایی ژیانی، هایدگەر لەگەڵیدا تووشی پچڕان نەبوو.

١٩٠٩– ١٩١١: لە سەرەتادا هایدگەر لە کۆلێژی لاهوتی و دواتر لە کۆلێژی زانستی خوێند. هەریەک لە باسکاڵ pascal هیگل – HEGEL و نیتچە NIETZSCHSE و شیلینگ SCHELLING و هۆسرل HuSSERL و دستۆفیسکی DOSTOJEskij و هۆڵدەرلین – HolDERLIN و ڕیلکە – RILKE و تراکل TRAKLی خوێند. تا وای لێهات هایدگەر بەدرێژایی ژیانی خوێنەری نووسەرە نوێگەر و گەورە نووسەرە کلاسیکییەکانی گریک بوو.

١٩١٥: هایدگەر وەک مامۆستای یاریدەدەر لە زانکۆی فرایبۆرگ دامەزرا.

١٩١٦: هۆسرل وەک مامۆستا لە هەمان زانکۆ دامەزراو داوای هایدگەری کرد بۆ خزمەتی زانستی، بەڵام بەبێ ئەوەی لە وانە گوتنەوەی زانکۆ بپچڕێت.

١٩١٧: لەو ساڵەدا ژیانی هاوسەری لەگەڵ (ئەلفریدە باتری – -EL FRIEDEPETRI) پێکهێنا کە خوێندکاری دەروونناسی بوو لە هەمان زانکۆ کە هایدگەر تیایدا دەیخوێند.

١٩٢٢: هایدگەر ماڵە لادێیەکەی لە"دارستانی ڕەش " دروست کرد. لەوێشەوە کتێبە بەناوبانگەکەی " (بوون و زەمەن)ی لە ساڵی ١٩٢٦ تەواو کرد و پێشکەشی بە هۆسرل کرد.

١٩٢٣: هایدگەر بەمامۆستا لە زانکۆی ماربۆرگ دامەزرا، کە تاوەکو ساڵی ١٩٢٨ تیایدا مایەوە.. ئەو کات ماربۆرگ گرنگترین سەنتەری کانتیەتی نوێ بوو لە ئەورووپادا.

١٩٢٧: لەو ساڵەدا (بوون و زەمەن zeit - uudsein) دەرچوو کە بلیمەتی شۆڕشگێڕانەی فەیلەسوفی لاو "مارتن هایدگەر"ی دەرخست. لەو کاتەوە بەتەواوەتی کانتیەتی نوێ تەقیەوە و فینۆمینۆلۆژیای ڕەوتی فەلسەفی لەو سەدەیەی ئێستادا بەهێز تر بوو.

١٩٢٧– ١٩٢٨: چەند وانەیەکی دەربارەی " عەقڵی تایبەت"ی کانت پێشکەش کرد:" فەلسەفە لەڕێگەی پێشکەوتن و گەورەیی گەشە ناکات. بەڵکو ئەو هەوڵەیە لە پێناو ئاشکراکردنی هەندێک لەمەسەلەی دیاریکراو و ڕوونکردنەوەی – فەلسەفە – خەباتێکی سەربەخۆ و ئازاد و بنەڕەتییە بۆ بوونی بەشەرییەت، دژ بەو بەربەستەی کە بێگومان ناوەستێت لە بڵاوبوونەوە لە نێوخۆیدا . هەموو ئەو ڕوونکردنەوەیش هیچ شتێکی نوێ ناکاتەوە جگە لە کردنەوەی دەریچەیەکی نوێ.

١٩٢٨: هۆسرل خانەنشین بوو، هایدگەر جێگای گرتەوە.

١٩٢٠: هایدگەر وانە بەناوبانگەکەی بەناوی " گەوهەری حەقیقەت " لەهەریەک لەزانکۆکانی "بریم" و"ماربۆرگ"و"فرایبۆرگ" ی گوتەوە. ئەو وانەیە قووڵبوونەوەیەک بوو بۆ هەندێ فیکرە، کە لە (وجود و زەمەن)دا هاتبوون. لە هەمان کاتی ئەو ساڵەدا هایدگەر کتێبی "خواوەندی گریکی"ی خوێندەوە. فالتر ئاف ئۆتۆ (walte. f. otto)ش تێرامان و ڕاڤەکردنی لە ڕەگەوە جیاوازی لە تێرامان و ڕاڤەکردنە "میتۆلۆژییە" کلاسیکییەکانی پێشکەش کرد.

١٩٣٣: هایدگەر بەسەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ دامەزرا .

١٩٣٤: هایدگەر دەستی لە پۆستی سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ کێشایەوە.

١٩٣٤– ١٩٣٥: وانەیەکی دەربارەی هۆڵدەرلین گوتەوە.

١٩٣٥: هایدگەر وانە بەناوبانگەکەی بەناوی (دەروازەیەک بۆ میتافیزیکا)ی گوتەوە. لە هەمان ساڵدا وانەی "گەوهەری کاری هونەری" گوتەوە.

١٩٣٦: هایدگەر وانەی لەسەر هۆڵدەرلین و شیلینگ و نیتچە گوتەوە وانەکانی دەربارەی نیتچە تاوەکو ساڵی ١٩٤٠ بەردەوام بوون.

١٩٤٤: هایدگەر بوو بە سەرباز و پەیوەندی بە تابوورێکی سەربازییەوە کرد کە بەدروستکردنی قەڵا هەڵدەستان لەسەر ڕووباری (راین). لە هەمان کاتدا بوو کە (فریتەز)ی برای لە (مسکرچ)ی زێدی خۆیان لە ترسی بۆمبارانی فڕۆکەکان، هەڵسا بەشاردنەوەی بەڵگە تایبەتییەکانی هایدگەر.

١٩٤٥: فریدریک تۆفارنیک (fredrictowarnick) سەردانی هایدگەری کردووە و کۆمەڵێک تێکستی (سارتەر – sarter) و (مارلو بوانتی merleauponty) و (ژان بۆڤری – jeanbeaufret) بۆ هێنابوو. لە کاتی گەڕانەوەشی بۆ فەڕەنسا، نامەیەکی لە لایەن هایدگەرەوە بۆ سارتەر بردبوو لە نامەکەدا داوای لێ کردبوو بێتە "تۆدناوبرگ". کەچی سارتەر نەیتوانی سەردانی هایدگەر بکات تاوەکو ساڵی ١٩٥٢.

١٩٤٦: هایدگەر وانەیەکی بەناوی "شاعیران بۆچی؟ " وتەوە.

١٩٤٧: کتێبێکی بەناوی "پەیامێک دەربارەی مرۆییبوون" دەرچوو، کە ئاراستەی ژان بۆڤرێ کرابوو.

١٩٥١: هایدگەر وانەیەکی دەربارەی ئەم بابەتە گوتەوە: "مانای چییە کە دەبێ بیر بکەینەوە؟" تیایدا وتی:

١- بیر، مەعریفەیەک وەک زانست بەرجەستە ناکات.

٢- بیر حیکمەتێکی پراکتیکی بەرجەستە ناکات.

٣- بیر توانای کاری ڕاستەوخۆمان پێ نابەخشێ.

١٩٥٣: هایدگەر لە شاری "میونغ" چەند وانەیەکی دەربارەی (تەکنیکی) گوتەوە.

١٩٥٥: هایدگەر یەکەم سەردانی بۆ فەرەنسا ئەنجام دا و وانەیەکی بەناوی: "فەلسەفە چییە؟" گوتەوە: ئەو ڕێگەیەی دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم ئێستا ڕاستەوخۆ لەبەر دەممانداییە. لەبەرئەوەی کە لێمانیشەوە نزیکە، بۆیە ئێمە هەوڵێکی گەورە دەدەین بۆ ئەوەی بتوانین ئاشکرای بکەین. ئەگەر دۆزیشمانەوە ئەوا ناتوانین بەبێ هاوکاری و بەدەنگەوەهاتن بیخەینە سەر ڕێڕەوەوە. لە میانەی سەردانەکەی بۆ فەرەنسا بەهاوشانی هاوسەرەکەی سەردانی مۆزەخانەی (لوڤەر) و کۆشکی (ڤێرسا)ی کرد. هەروەک چاوی بە (رینە شار– char rene)ی شاعیر و (جۆرج براک – braque)ی نیگارکێش کەوت.

١٩٥٨: هایدگەر جارێکی دیکە سەردانی فەرەنسای کرد و، لە زانکۆی "ئاکس ئاون برۆڤانس" وانەیەکی بەناونیشانی: "هێگل و گریک" گوتەوە.

١٩٥٩: بەبۆنەی یادی هەفتا ساڵەی لەدایک بوونی، هایدگەر وەک هاوڵاتی شەرەفی زێدی خۆی (مسکیرش) شۆرەتی وەرگرت.

١٩٧٦: هایدگەر لە ٢٦/ مایۆ/ ئایار لە فرایبۆرگ کۆچی دوایی کرد.

"ڕنیە شار"ی شاعیر قەسیدەیەکی کورتی نووسی تیایدا دەڵێ:

ئەو بەیانییە هایدگەر مرد. ئەو ڕۆژەی خەواندبوو، کەلوپەلەکانی بۆ جێ هێشتبوو کەچی تەنها دەستی بەکارەوە گرت.

ئەوە کۆستی بەردەوامە..

ئەو شەوەش کرایەوە.. خۆشەویستیان سەر پشک کرد.

هایدگەر لەزێدی خۆی "مسکیرچ" نێژرا و لەسەر گۆڕەکەی نووسرا:

"ڕۆیشتن بە ئاراستەی ئەستێرە، جگە لەمە هیچی تر نا".

بەتەنها "دارستانی ڕەش" ئیلهامم پێ دەبەخشێ

مارتن هایدگەر

لە سێبتمبەری ١٩٣٣دا، ئەو کاتەی مارتن هایدگەر لە ٢١ ئیبریلدا بەڕاگری زانکۆی "فرایبۆرگ" دامەزرابوو (جاری یەکەم بەچەند ساڵێک بەر لە دامەزراندنی ئەو داوایەی پێشکەش کرابوو) بۆ جاری دووەمیش پێشنیارێکی لەمەڕ دامەزراندنی بە مامۆستای پۆستی فەلسەفە لە زانکۆی بەرلین پێ گەیشت. لێرەدا دەقی ئەو ڕەتکردنەوەیە دەخەینە ڕوو، شرۆڤەی ڕەتکردنەوەی ئەو پێشنیارە لە لایەن هایدگەرەوە دەکەین کە تیایدا وەسفێکی شاعیریانەی ورد دەبینین بۆ ماڵی لادێیی. واتە ئەو ماڵەی کە ماوەیەک بوو هایدگەر هۆگری ئیشکردن بوو تیایداو بەشێکی زۆری شاکارە بەناوبانگەکەی "وجود و زەمەن "ی zint und sein تێدا نووسی. هەروەک وەسفێکی وردی دۆلی (تودناو todtnuu) "ی نزیک " فلد بارگ– feldberg "دەبینین کە ئەوجی هەرە بەرزی دارستانی ڕەشە، ئەو شوێنەی کە بەهۆی ئارەزوومەندانی

خلیسکانی سەر بەفر لەو ماوەیەدا ناوبانگی دەرکردبوو. هەروەها دەقەکە بەشێکی ژیانی خودی هایدگەری لەخۆ گرتووە. هەروەک جەخت لەسەر ڕەگ داکوتانی قووڵی دەکاتەوە لە دنیای جووتیاراندا، هەر لە دەرکەوتنیەوە، دەقەکە لە ڕادیۆ پەخش کرا، هەروەها ڕۆژنامەی نێوخۆی (سۆسیال ناسیونالیستەکان– deralemanne)یش لە مارسی ١٩٣٤دا بڵاوی کردووەتەوە. واتە داوای دەست لە کار کێشانەوەی هایدگەر لە پۆستی ڕاگری زانکۆی فرایبۆرگی بڵاو کردووەتەوە.

لە هەڵدێرێکی سەختی سەر دۆڵێکی بەرز و قووڵ، لێرە لە باشووری دارستانی ڕەشدا لە بەرزی ١١٥٠م.. ماڵێکی لادێیی بچووک هەیە ٦ تا ٧ مەترێکە و سەربانە نزمەکەی سێ ژوور دادەپۆشێ: موبەقێک لە هەمان کاتدا هۆڵی گەورە و سەرەکییە، ژووری نوستن، ژوورێک کەوەک ئۆفیسی کارکردن بەکار دێت. بەلێکترازاوی لە قۆلاییە بەرتەسکەکانی دۆلایی و لەسەر هەڵدێری بەرامبەر و سەختدا، بە شێوەیەکی فرە کوخی سەربان لێژ و گەورە بڵاو بوونەتەوە. بەدرێژایی هەڵدێرەکە لەوەڕگاکان تا بەدارستانی (تەنوب)ی چڕ و کپ دەگات بەرز بوونەتەوە. لە سەرووی هەموو ئەو دیمەنانەش ئاسمانی هاوینەی گەش باڵی کێشاوە، لە ئاسمانە ڕوونەکەشیدا هەڵۆکان بەرز دەبنەوە و بازنەی گەورە گەورە دەکێشن. ئەوە دنیای کارکردنە کە چاوی گەشتیاران و ڕێبوارانی ئارەزوومەندی تێڕامان دەیبینن، من خۆم بەمانای وشە ناتوانم لە دیمەنە سروشتییەکانی دەوروبەرم قاڵ ببمەوە، من لەساتێک بۆ ساتێکی تر لەشەوەوە بۆ ڕۆژ و لە بەدوای یەکهاتنی وەرزەکاندا هەست بەگۆڕانکارییەکان دەکەم. زلی چیاکان و پتەوی بەردە کۆنەکانی و، گەشەی لەسەرخۆی دارە تەنوبەکان و

بەهـای پرشنگداری گـوڵزارەکـان و چرپەی کـارێزەکـان لە شـەوانی پاییزی دوور و درێژدا و هەروەها سادەییەکی کپی مەودا بەفرینەکان، هەموو ئەمانە لێرە لە بەرزاییەوە دێنە نێو ژیانی ڕۆژانەوە، تێیدا کۆ دەبنەوە و کەڵەکە دەبن و شەپۆڵ دەدەن. لەو ساتانە نا کە دەمانەوێ ساتەکانی قووڵبوونەوە لەخۆشی، یان ئەو ساتانەی تێرکردنی خودی دروستکراو بن، بەڵکو تەنها لەو کاتەی بوونم لە حاڵەتی کارکردندایە، تەنها کارکردنە ئاسۆ لەبەردەم واقیعی چیادا ئاوەڵا دەکات. ڕێڕەویشی بەرێکی لە نێو ئاڵوگۆڕەکانی دیمەنی سروشتدا بەردەوام دەبێت.

کاتێک لە شەوە قووڵەکانی زستان گەردەلولی بەفرین بەدەوری ماڵەکە دەتەقێتەوە و هەرچی لەو دەوروبەرەیە دایدەپۆشێ و هەموو شتێک لەگەڵ خۆی دەبات. ئەو کاتە زەمەنی فەلسەفە دەست پێ دەکات. لەو کاتەشدا دەبێ پرسیارەکەی سادە و بنەڕەتی بێت. داڕشتنەوەی هەر بیرۆکەیەک جگە لەوەی کە توند و کۆتابێت ناتوانێ هەبێت. ئەو هەوڵەشی کە هێزی وشەکان پێویستیانە، دەبێ لە شێوەی خۆڕاگری ئەو دار تەنوبانە بێت کە لە بەرامبەر گەردەلوولدا چەقیون. کاری فەلسەفە دوور بەدوور وەک ئەوەی جۆرێکی دەگمەن بێت نایاتە دی، شوێنەکەشی لە نێو کاری جووتیاراندایە. کاتێک جووتیارێکی لاو داشقە قورسەکەی کە پڕە لە دار (زان) و بارکراوە بەدرێژایی هەڵدێری سەخت و ترسناک بەئاراستەی لەبارچوونی ڕادەکێشێ، کاتێکیش شوان بەهەنگاوی خەیالاوی و لەسەرخۆ مێگەلەکەی بەرەو لووتکە پاڵ دەنێ. کاتێکیش جووتیار لە ژوورەکەیدا چیخ گەلێک کە بۆ بنمیچی خانووەکەی دەگونجێن کۆ دەکاتەوە، ئەو کارەش هەمان

شێوەیە. ئینتیما بۆ دنیای جووتیاران ڕەگەکەی لێرەدان. شارییەکان هەرچەندە دەستبەرداری لووتبەرزییەکانی دەبن و. بەدرێژی یەکێک لە جووتیارەکان دەدوێنێ وا دەزانێ لەگەڵ خەڵک تێکەڵ دەبن. کاتێک ئێواران لە ساتەوەختی پشووداندا لەگەڵ جووتیاران لەسەر کورسییەکەی نزیک سۆپاکە و لە دەوری مێزەکە دادەنیشم و لەوێ لە "سووچی میهرەبانییەوە herrgottswinke لە زۆربەی کاتەکاندا هەرگیز قسەیان لەگەڵ ناکەم، ئەوانیش هەروا. ئێمە لەبێ دەنگیدا نێرگلە دەکێشین. لەوانەیە ناوە ناوە وشەیەکمان لێ بچۆڕێ، بابڵێن دار برین لە دارستانەکەدا بەرەو کۆتایی دەچێت. (بانبانکە)ش شەوی ڕابردوو بەسەر کولانەی مریشکەکانی دادا و زۆربەیان لەبەین چوون. لەوانەشە بەیانی مانگاکە بزێت، یان یەکێک لە دراوسێکان تووشی نەخۆشی بووە. ئینتیمای کاری دڵسۆزم بۆ (دارستانی ڕەش) و ئەو خەڵکانەی لێی دەژین ڕەگێکی زۆر کۆنی هەیە، هیچ شتێکیش لە وەرزێری شەوابی و ئەڵمانی سویسریدا قەرەبووی ناکاتەوە. کەسی شاری کە دەیەوێ لە لادێدا نیشتەجێ بێت سەرلەنوێ دەژێتەوە، بەڵام دەربارەی من، کارەکەی من، لە لایەنی ئەو دنیایە، واتە لە چیاکان و نێو جووتیاراندا ئاراستەکەرە. ئێستا کارەکەم لەکاتێکەوە بۆ کاتێکی تر وەستاوە، کاتی زۆر هەیە کە بۆ گفتوگۆ یان گەڕان و وانەبێژی تەرخان بکرێت یان بۆ خوێندن لەوێ، لە کەناری چیادا (مەبەست فرایبۆرگ)ە. بەڵام هەر کاتێک سەردەکەوم و لە سەعاتەکانی یەکەمی گەیشتنم بۆ ماڵەوە، دنیای پرسیارە کۆنەکان دامدەگرێ. ئەمەش بەهەمان شێوە دەبێت کە بەجێم هێشتبوو. بە شێوەیەکی سادە خۆم وادەبینمەوە بەئاوازێکی تایبەت بۆ کارکردن، هەرگیز لە قووڵاییدا

سەروەری یاسا شاراوەکانی نەبووم. هەندێ جار شارییەکان سەریان لە گۆشەگیری درێژخایەنی من لە چیاکان و لە نێوان جووتیاراندا سوڕدەمێنێ و سەرسام دەبن. بەڵام ئەو ژیانەی تێدا دەژیم گۆشەگیری نییە، بەڵکو تەنیاییە، لە شارە گەورەکاندا و لە هەر شوێنێکی دیکە زیاتر و ساناتر لە توانای مرۆڤدایە گۆشەگیر بێت. کەچی ناتوانێت بەتەواوی تەنیا بێت. ئەمە و تەنیایی نفوزێکی تەواو جیاوازی لەگەڵ "گۆشەگیرکردنمان"دا هەیە، بەڵام بەپێچەوانەوە، ئەبێ هەموو ژیانمان بخەینە پاڵ جەوهەری شتەکانەوە. لێرە، واتە لە شار، دەتوانین ناوبانگێکی بەپەلە لە ڕێگەی ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بەدەست بهێنین. ئەوەش ئەو ڕێگە بێگومانەیە بۆ خێرایی کەوتنە نێو خەرەندی بیرچوونەوە. بە پێچەوانەی ئەوەش. یادەوەری جووتیاران بێ لاوازی وەفایەکی سادەی تێدایە. دواجار ژنە جووتیارە پیرەکە لەوێ لە بەرزاییدا مرد. هەندێ جار قسەی لەگەڵ دەکردم. لە میانەی ئەو قسانەشەوە چیرۆکە کۆنەکانی لادێ سەرلەنوێ دەردەکەوتنەوە، لە زمانە بەهێز و واتا بەخشەکەشیدا زۆر لە وشە کۆنەکان و ئەو پەندە زۆرانەی پاراستووە کە لەزمانی نوێدا ون بوون و لەتوانای گەنجانی ئەمڕۆشدا نییە درک بەماناکانیان بکەن، لە ساڵی ڕابردوودا کە چەندین هەفتەی تەواوم بەتەنیایی لەماڵەکەدا بەسەربرد، ئەو پیرەژنە تەمەن ٨٣ ساڵە بۆ چاوپێکەوتنم لەو هەڵدێرە سەختەوە سەرکەوت. وتی دەمەوێ لەوە دڵنیا بم کە هێشتا هەر لێرە ماویت، لەوەش دڵنیا بم کە دزەکان لە بێ ئاگایی مندا هاتبن بۆئەوەی ماڵەکەم بدزن. شەوی مردنەکەی خۆی بە گفتوگۆ لەگەڵ خێزانەکەیدا بەسەر بردووە بەنێو سەعاتێک بەر لە ماڵئاوایی بۆ دنیاکەی تر، داوای لێ کردبوون کە

"سڵاو بە مامۆستا بگەیێنن"، یادەوەرییەکی ئاوا بەڕای من بەنرخترە لە هەر ڕێپۆرتاژێک ئەگەر باشیش بێت و لە ڕۆژنامەیەکی ناوداری جیهانی و دەربارەی فەلسەفە بانگەشە بۆ کراوەکەی من بێت.

دنیای شارەکان لەبەردەم مەترسییەکی گەورەدایە، مەترسی ئەوەی ببێتە نێچیری بیدعەی بکوژ. جۆرە پەلەکردنێکی هەراسانکار و پڕ ژاوەژاو و زۆر چالاکی هەبوو، کە پێدەچوو جارناجارێ جیهانی جووتیاران و شێوەی ژیانیانم فەرامۆش کردبێ. لێرەوە هەر شتێک تەنیا و زەروور بێت ڕەت دەکرێتەوە، یان ئێمە لە سایەی مەودای شێوەیەکی تری دنیای جووتیاراندا دەمێنینەوە و زیاتر لەهەر کاتێکی دیکەی بەر لە ئێستاش بەیاسا تایبەتییەکەشیەوە وەلای دەنێین و لەوەش دەترسێین دەستی لێدەین بۆ ئەوەی دووچاری توند و تیژی نەکەینەوە، ئەویش بەخستنە ڕووی بۆ زۆر بڵێیی درۆزنانەی خاوەن ئەدەبەکان دەربارەی ئەو شتەی وجودی تایبەتی خەڵک و ئینتیمای وەرزێرێک پێک دەهێنێ. جووتیار هەرگیز حەز بەو پەلەکردنەی شارییەکان ناکات و هەرگیز پێویستی پێ نییە.. بەڵام ئەوەی دەیەوێت و حەزی لێیەتی، نیانییەکی شەرەفمەندانەیە بەرامبەر بوونی تایبەتی خۆی و بەرامبەر ئەوەی پەیوەندی پێوە هەیە. بەڵام لەم نێوەدا زۆرێک لەوانەی لە شارەکانەوە و ئەوانەی لە سەردانێکی ڕاگوزەردا دێن، لە ئارەزوومەندانی خلیسکانێی سەر بەفرەوە بگرە ئەمڕۆ لە لادێیەک یان لە سووچێکی لادێیەکدا وا هەڵسوکەوت دەکەن وەک ئەوەی لە شوێنێکی کات بەسەربردنی شارە گەورەکاندا بن، گاڵتە و گەپ دەکەن. ڕەفتارێکی لەم چەشنەش لە شەوێکدا شتێک دەگۆڕێ کە دەیان ساڵ خوێندنی زانستی دەربارەی پێکهێنەرەکانی گەلێک یان

دابونەریتەکەی لە ئاستیدا دەستەوەستان دەبێت. با هەر گیانێکی لێبوردەو بەرژەوەندییەکی ناڕاستەقینە لەگەڵ خەڵکدا وەلا بنێین، با فێری ڕێزگرتن بین لە ژیانی سەخت و سادە لەوێ، لە بەرزاییدا و بەجددی و توندی مامەڵەی لەگەڵدا بکەین.

دواجار زانکۆی بەرلین کورسی فەلسەفەی خستە بەردەمم، لەبەر ئەم هۆیە شار بەجێ دەهێڵم پەنا دەبەمە بەر ماڵی لادێیم و گوێ لەو قسانە دەگرم کە لە چیاکان و دارستانەکان و کوخەکاندا دەیکەن. لە هەمان کاتدا سەردانی هاوڕێ کۆنەکەم دەکەم کە جووتیارێکی حەفتاو پێنج ساڵەیە. ئەو داواکەی لە ڕۆژنامەدا خوێندبووەوە، چاوەڕێ دەکەیت چی بڵێت؟ بە هێمنی و بە ڕوانینە بوێرەکانی کە هەلقوڵاوی چاوە ڕووتەکانیەتی لە چاوەکانم ورد دەبێتەوە و، بەداخراوی دەیهێڵێتەوە، دواتر بەتوندی دەستە وەفادارەکەی دەخاتە سەر شانم و بە شێوەیەکی نهێنی سەری ڕادەوەشێنی.. ئەمەش واتا، نا، نا هەرگیز!

هایدگەر و گەڕانەوە بۆ گریک

گی باسیت

ئەگەر ئێمە کتێبی دەربارەی هیرۆکلیتس– Heraklit کەوا شێوەیەکی تایبەتی گفتوگۆی لەگەڵ (ئۆیگین فینک– eugenfink) هەبوو، وەلابنێین.. دەتوانین ئەوە کورت بکەینەوە کە هیچ بەرهەمێک لە بەرهەمەکانی دەرچووی سەردەمی ژیانی هایدگەر نابینین یان نییە بە سیفەتێکی تەواو بنەڕەتی تایبەت کرابێت بۆ لێکۆڵینەوە لە یەکێک لە فەیلەسوفەکانی گریک، هەتاوەکو دونس سکوتس Dunsscouts و کانت kant و شلینگ وschelling و هیگل Hegelیش و نیتچەش– Nietzsche هەمان چانسیان هەبووە. ئەو بێ سەروبەریی و کەموکورتییە دیارانە، لەوەشدا کورت ناکرێنەوە کە لە هەموو کاتەکاندا گومان لەگەڕانەوە بۆ فیکری گریک بکەین. هەروەک هایدگەر کتێبەکەی وجود و زەمەن– sein znd zeit ی دوای پێشکەشکردن بە هوسرل– Husserl بەدێرێکی ئەفلاتوون کردووەتەوە و دەستی پێ کردووە، هەروەک بیەوێت ئەوەمان

بۆ دەربخات کە کێشەی وجود و زەمەن بەشێوەیەکی تەواوەکی لە لایەن فیکری گریکییەوە خراوەتە ڕوو؟ لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر ئێمە تەنها لەو کتێبانەدا بمێنینەوە کە دەرچوون، دەبێ ئەو بڵێین: "لێکۆڵینەوە و وانەکان" و "مەسەلەکان" بەدواداچوون لەسەر فەیلەسوفە گریکییەکان لەخۆ دەگرن، ئەمەش جەخت لەوە دەکاتەوە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ فیکری گریکی یەکێک لە تایبەتمەندییە بنەڕەتییەکان بووە لە فیکری هایدگەردا .

هێرۆکلیتس، بارمیندس– Parmenides، ئەنکسیمندریس– anax-imander، ئەفلاتوون – platon، ئەرستۆتالیس – aristoteles، پەروانەیەکە بەسەر "گەورەکاندا "کراوەتەوە، بەڵام ناوە ونەکان کێن؟ زینون zenon_ سۆفستاییەکان، ڕەواقییەکان، ئەبیکۆرییەکان و ئەفلۆتین. ئاخۆ لەگەڵ ئەوەشدا لەسەرمانە جەخت لەوە بکەینەوە کە هەموو ئەوانە غەریب بوون کاتێک هایدگەر هەوڵی دەدا بۆ ڕوونکردنەوە لە ڕێگەی ئاراستەیەک کە ئاسۆ و ڕووناهییەکان جێگیر بکات، زیاتر لەوەی بگەینە خاڵێکی دیاریکرا و و بەروەختە نەخشە بۆکێشراو.

لێرەوە با هەندێ گریمانەی تایبەت لەم بارەیەوە بخەینە ڕوو.. بە دڵنیاییەوە (زینون) زەمەن و فەزا دەخاتە ڕوو، بەڵام بە تێگەیشتنی هەڵە، تێگەیشتنی دابڕکار، کە هەرگیز ڕێگە بە خستنەڕووی شتەکان، یان بە ئاشکراکردن و ڕوونکردنەوەیان نادات، لەبەرئەوە.. فیکر لەگەڵ زینۆندا دەگۆڕێت تاوەکو نزیک لەو پایەی کە هەر یەکە لە "هیرۆکلیتس و بارمینیدس"(١) پێی گەیشتن. سۆفستاییەکانیش بە مەسەلەی زمانەوە گیرسانەوە، ئەو بابەتەش لە پەیوەندییەکی گەرمدایە لەگەڵ

مەسەلەی وجود. بەڵام ئەوان مەسەلەکەیان بە بەکارهێنانی ڕستە و چەمکەلێک و بەزیاتر جەختکردنەوە لە کار و کرداری زمان و هەروەک بە زیاتر جەختکردنە سەر لادان و پەنا تاریکەکانی چارەسەر کرد.

لەو کۆمەڵە نووسراو و دانراوانەی کە گەیشتوونەتە دەستمان.. پێویستە لە نێویاندا ناوە باشەکان دیاری بکەین.. بە ڕێکەوتیش نەبوو کە هایدیگەر زیاتر لە جارێک لە نموونەکانی خۆیدا، هەردوو گفتوگۆ ئافلاتوونییەکەی کە دەربارەی کۆمەڵێک نەریتی سۆفستایین دیاری بکات.

ئێستا هیچ شتێکیان نەماوە، تەنها ئەوانە نەبێت کەبە پۆست ئافلاتوونی ناویان دەبەین، بەڵام ئاخۆ زۆر درەنگتر لە هایدگەر نەهاتوون؟ ئایا ناکرێ میتافیزیکیا بەهۆی ئەو هەوڵەی کە سۆفستاییەکان دەربارەی لۆژیک و مۆڕاڵ دابوویان، بشاردرێتەوە؟ زانستی ئاکار بۆ یەکەم جار، هاوشانی لۆژیک و فیزیک لە قوتابخانەی ئافلاتون دەردەکەوێت، ئەو پسپۆڕیانەی لەو ماوەیەشدا دەرکەوتن، تیایدا بۆ فەلسەفە گۆڕان.

کەواتە دەبێ گفتوگۆ لە تەک هێرکلیتس و ئەنکسیمندریس و ئافلاتون (لەڕێگەی ئەویش لەگەڵ سوکرات و ئەرستۆتالیس) بکرێت.

بەڵام بۆچی بەردەوام گریک لە فیکری هایدگەردا بوون و ئامادەگی بەردەوامی هەیە؟ بۆچی ئەو کۆکردنەوەیە_: گریک ئەو شتەی کە زیاتر پێ دەچێ بمانگەڕێنێتەوە بۆ سەردەمێک زیاتر لەوەی بۆ نەریتمان بگەڕێنێتەوە؟ ئایا ئەمەیان جۆرێکە لە سۆزی گەڕانەوە بۆ جیهانێک کە لەوانەیە پێویست بکات، لەبەر چاو بگیردرێت و دابهێنرێ و سەرلەنوێ بژێنرێتەوە؟ یان هایدگەر شتێک نییە جگە لە مێژوونووسێکی

فەلسەفە، ئەوەی لە بنەڕەتیشدا لای گرنگە بە جددیەت و توانایەکی سامناک: جددیەت و توانایەکی باوەڕپێکراو، فیکری (ڕاستەقینە)مان بۆ بگەڕێنێتەوە، ئەوەش لە میانەی ڕوانینی سەردەمی خۆی؟ "کاتێک دەڵێین گریک " هایدگەر دەنووسێ "بیر لە سەرەتای فەلسەفە دەکەینەوە". گریک بەو مانایە دەنگێکی جیاوازی هەیە لە بەرامبەر دەنگی (لاتینی) و (ئەڵمانی) و – (یابان)یەکان.

گریک بەو مانایە ئەو ئیمتیازەشە کە فەیلەسوفێک لەسەر حیسابی ئەوی تر دەری خات یان بیخاتە ڕوو، بۆ نموونە ئیمتیازێک ببەخشێت بە(بارمینیدس) لەسەر حیسابی (هێرکلیتس) یان بۆ (ئەرستۆتاڵیس) لەسەر حیسابی (ئافلاتوون). گریک وتەیەکە هاوکات ڕووبەڕوو بوونەوەی پێویست لەگەڵ (هێرکلیتس) و (بارمینیدس) دەگەیەنێ، وەک ئەوەی هایدگەر لەسەر ئەوە سوور بێت ئاماژە بەوە بدات مەحاڵە لەبارەی ئەوە بنووسین و بدوێین بەبێ نووسین و باسکردن لەویتر.

ئەو وتەیەی پێشووتر قەرەبووی ئەوە دەکاتەوە کە پێ دەچێ هەریەکە لە (هێرۆکلیتس) و (بارمینیدس) وەک ئەوەی هاوڕێ بن لە ململانێیەکدا ڕووبەڕووی یەک دەبنەوەو دەرەنجامەکەی سەرکەوتوو، دۆڕاوە، یاخود وەک ئەوەی هەردووکیان داهێنەری نەریتێکی فەلسەفی دژیەک بن، ئەوانە لە فیکری هایدگەردا وەک دوو فەیلەسوف دەخرێنە ڕوو کە زەمینەیان بۆ دەرکەوتن و کرانەوەی وجودی فەلسەفی خۆش کرد، بەم شێوەیە ڕووبەڕووبوونەوەی هایدگەر لەگەڵ گریک دەبێتە گەڕان بەدوای بنەماکانی فەلسەفە نەک شتێکی جیا لەوە.

کاتێک هەریەک لە ئێریک ڕوبارسی و دۆمینیک لۆبۆهان و ژان بۆڤری، پسپۆڕ لە فەلسەفەی هایدگەر پرسیاریان کرد کە" بۆچی ئەم

هەموو گەڕانەوە بەردەوامە بۆ گریک لە فیکری هایدگەردا؟ "، وەڵامی دایەوە "چونکە گریکەکان بە بێ هیچ لەبارەوە زانینی ئەوان (ئەندازیار)ی پێشەنگی وجود بوون"(٢). لێرەوە پێ دەچێ ئەوە ڕوون بێت کە ئاڕاستەی هایدگەر، ئاڕاستەیەکی مێژووبەندی فەلسەفی نەبووە کە گرنگی دابێت بە سەرلەنوێ نۆژەن کردنەوەی سیستەمی فەلسەفی کۆن، بەڵکو ئاڕاستەیەکی فیکری جێگیر بوو لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوەی میتافیزیک. لەو حاڵەتەشدا ئەوە گرنگ نییە، تەنها ئەوە نەبێت کە ئەمڕۆ چی لە پەرستگای ئێفیسۆس (EPHESUS) ماوە، کەوا هێرکلیتس تەنها عاشقی کۆڵەگەو بنەماکانی دروستکردنی بووبوو. بە پشت بەستن بەمە دەتوانین بڵێین ئۆیگین فینک لەسەر هەق بووە کاتێک ئەمەی لە دەستپێکی زنجیرە لێکۆڵینەوەکەی تایبەت بە هێرکلیتسی ڕاگەیاند. لە میانەی گفتوگۆی مارتن هایدگەر لەگەڵ گریک لە زۆربەی بەرهەمەکانیدا، ئێمە لە تواناماندا هەیە ئەوە فێر ببین کە چۆن سەختترین دووری دەبێتە نزیک و زیاترین ناسین دەبێتە نامۆیی، هەر وەک ئەوەش فێر بین کە چۆن بەلای ئێمەوە سەختە بگەینە کۆتایی.

تێڕامان و ڕاڤەکردنێک کە گریکەکان جەختیان لێ کردووەتەوە و پشووی بۆ بدەین. گریک بە لای ئێمەوە پێ دەچێ فراوان و ترسێنەر بێت ". فەیلەسوفانی دیکەش هەوڵیان دا و، هەریەکەی لە سەردەمی خۆی، کە ڕووبەڕووی ئەو خۆسەپاندنە ببنەوە، بۆ نموونە نیتچە و هێگل. کە دەچنەوە سەر جیهانی هایدگەر، وەلێ ئەو دوو فەیلەسووفە ئێمەیان گەیاندە کۆتایی فەلسەفە نەک سەرەتای فەلسەفە، وەک ئەوەی هایدگەر کردی. "هێگل و گریک"، "نیتچەو گریک " ئەمە وێکچوونێکە و

لە هەمان کاتدا جیاوازیشە لەو گوتەیەمان کە "کانت و گریک" یان " لایبنس و گریک "ە، بۆچی؟. " هێگل وای بیر لە فەلسەفەی گریک (یۆنانی) کردەوە کە یەکەیەکی تەواو کراوە ". ئاخۆ هایدگەر و نیتچە ئەو هەوڵەیان نەداوە، بە تەواوی هەروەک هێگل هەوڵی دا بەشێوەیەکی دیاریکراو فەلسەفە ببەزێنێ؟

ئەو جۆرە پرسیارە بە بەردەوامی لەو بازنە فەلسەفییەدا دووبارە دەبێتەوە. هەموو جارەکانیش دەکەوینە بەر شۆک و توندییەکەی.

"بۆیە گەڕانەوە بۆ گریک هیچ مانایەکی نییە تەنها ئەگەر بەزاندنی فەلسەفەی گریک نەبێت، هەروەک لێرەدا بەزاندن بەو مانایە نییە. کە فەلسەفەیەک دەبینین ڕەسەنتر لە فەلسەفەی گریک، بەڵکو هەوڵ بدەین بچینە ناوی و بگەینە جەوهەری فیکرەکەیان.

هایدگەر و شیعر

میشێل هار

جوانی و لەسەرخۆیی و هێزی خوێندنەوەی یەک بەدوای یەک و فراوانی بۆ هۆڵدەرلین و ڕیکلە و تراکل، هەموو ئەمانە وامان لێدەکەن کە هەندێ جار ئەوە لای هایدگەر (Heidegger) لەبیر بکەین کە دەستپێشخەری سەرەتاکانی فیکرەیەکی نوێ و لە ڕەگەوە بووبێت بۆ (شیعر) وەک خۆی ناکرێ بەتەنها لە "جەوهەری شیعر" (١) تێی بگەین، یان وەک پشتیوانییەکی سەرەتاییانەی ئەنتۆلۆژی بۆ جۆرێکی دیاریکراوی ئەدەب سەیری بکەین، بەڵکو دەسپێک تێکهەڵکێش بوون و گونجانیەتی لەگەڵ سێ مەیدانی بەیەکەوە گرێدراو کە ئەمانەش: "کاری هونەری و زمان و موقەدەس Dashilige"ن. قەسیدە کاری هونەرییە "مادده"کەی یان بەمانایەکی دیکە ڕەگەزەکەی زمانە کە موقەدەس بالاّ دەکات. لەکاتێکیشدا کە پرسیار سەر هەڵبدات. هایدگەر چۆن ئەوە ڕەت دەکاتەوە، هەروەک کردی، لەسەر قەسیدەی گەڕانەوە بەرەو خودێتی شاعیر، یان بۆ ئەزموونی زیندوو، یان بۆ

مێژووی کەسینی خۆی؟ زمان چۆن دەتوانێ قسە بکات، یەکەم جار قسە لەسەر خۆی بکات "بەر" لە شاعیر؟

چۆن ئەوە جێگیر بکەین کە لە بنەڕەتدا شیعر شتێکی موقەدەس دەڵێت، شتێکی موقەدەس کە دەکرێ سەربەخۆو جیاواز بێت لە ئایین و کۆنتر لە هەموو ئاینێک، وەک ئەوەی تێی دەگات نەک وەک فەزایەکی بێ خەوش، بەڵکو بەمانایەکی دیکە وەک هێزێکی پۆزەتیڤ و ئارام بەخش و فریادرەس؟ ئەو پاکێتییە چییە لە ڕێگەی شیعرەوە؟ ئایا ئەمە جگە لە هەموو ئەو شتانە هەلاّتنێکی ڕۆمانتیکییانە نییە بۆ دەرەوەی ژاوەژاوەکانی ئەم دنیایە؟ ئەو شتە چییە کە کاری هونەری لە (ئامێر) جیا دەکاتەوە؟ ئەو شتە چییە کە قەسیدە لە ریکلامێک جیا دەکاتەوە؟ ئەوەیە کە کاری هونەری لەپێناو ئەرکێک یان لەپێناو کارێکی بەرژەوەندییانە و مادیانە ئەو ماهیەتەی لێی دروست کراوە نابەزێنێ. کاری هونەری خوڵقاندن و هەڵقوڵانە لە سەرچاوە ڕەسەنەکان، چونکە ئەمانە لە بەکاربردنی ئامێریانەی شتەکانەوە کە شاراوەو ونن، سەر هەڵدەدەن! سۆز، پێکهاتە، ڕاڕایی، یان هەر شتێک کە لە دنیای میتافیزیکیدا بە هەستۆکەکان ناوببرێت. کاری هونەری لە ڕێگەی گوزارشتەوە ئاگایمان ڕادەکێشێ، بۆ قووڵایی هەستۆکەکان کە بەهۆی ئەو بەرژەوەندییەی لە پێناویدا بەکاردێت لە بیر کراون.

هایدگەر هەوڵ دەدات دەربارەی ئەو قووڵاییە هەستۆکییە و لە ڕێگەی چەمکیی "زەوی" بیر بکاتەوە: "ئەوەی کاری هونەری دەیەوێ و ئەوەشی لە ڕێگەی کشانەوەی دەری دەخات ناومان ناوە زەوی "ئەو بەردەکان و دارەکان و کانزاکان و ڕەنگەکان و دەنگەکان" وا لێ دەکات ڕۆح بدەن و پڕ بن لە جووڵە.

کاری شیعریش بەشێوەیەکی تایبەت سەدای زمان ڕوون دەکاتەوە، هەروەک "توانا و هێزی ناونان لە وشەدا" دەخاتە روو.

ئەو کاتێک ئەو هێزە ڕەسەنەی ناونان بەدەردەخات، ئەو هێزەی کە لە بنەڕەتەوە بۆ شاعیر نا، بەڵکو بۆ زمان دەگەڕێتەوە کەچی شیعر ئەوە بەدەردەخات کە لە زمانی سادەدا ونە، یان ئەو زمانەی کە خەڵک تەنها وەک کەرەسەیەکی گفتوگۆ بەکاری دێنن. هەموو شیعرێک جەوهەری خۆی دەڵێت، لە هەمان کاتدا جەوهەر ڕوونکەرەوەیە بۆ ئەو زمانەی کە " قەسیدەی ڕەسەن"ە، کە خۆمەڵاسدانی بێدەنگانەی کائینە. قەسیدە توانا و هێزی خۆی نیشان دەدات لەئاست بەدەرخستنی شتەکان و ئاشکراکردنی دنیا، لەو ساتەدایە، ئەو، ئەو شتە دەکات. ئەوەشە بارستایی زەوی و توانای دامەزرانیان پێ دەدات. هایدگەر لەمەڕ شیعر دەڵێت، "زمانی ڕەسەن– Ursprache "ی خەڵکە، ئەو زمانەیە کە ئەو" کەڵەکەبوون و فرەبوونە سەرەتاییە" دەگێڕێتەوە کە زمانی لێپێک هاتووەو لە بێدەنگیدا گەیاندوویەتییە کرانەوە. "شیعر ناونانی دامەزراندنە بۆ هەر کائینێک و بۆ جەوهەری هەموو شتێک– قسەیەکی دەمارگیرانە نییە، بەڵکو ئەو زمانەیە کە بەهۆیەوە هەموو ئەو شتانەی دواجار دەمانەوێت چارەسەریان بکەین و گفتوگۆیان لەسەر بکەین، دەیاندۆزینەوە. هەر شیعریشە وا دەکات زمان شتێکی مومکین بێت".

لێرەوە ئەو لێک جیابوونەوەیەی کە لە نیوەی ڕێگەدا شیعر دەخاتە نێوان کرانەوەی ڕەسەن و زمانی ڕۆژانە: Urdichtung، (قەسیدەی نووسراوە) Alltagssprache کە (زمانی سادەیە). دەبێت لێرەشەوە تێبینی ئەوە بکەین کە زمانی ڕاگەیاندن و زانستی ئاراستەکردنیشی

لەزمانی سادە جیابووەتەوە، کەوا بەهەدەرچوونێکی دووقات بەنیسبەت شیعرو زمانی ڕۆژانە لەخۆ دەگرێ.

شیعر دەست لەسەر زەمینی زمان دەدات، زمانیش وا دەردەکەوێت کە زەمینە یان بنچینەیەکە قەسیدەش هەموو ئەو شتانەی کە زمان بەکراوەیی جێیان دەهێڵێت، دەیانکاتە ڕێگەپێدراو و بینراو.. هایدگەر جەخت لە خۆی دەکاتەوە بۆ لابردنی دیاردە "هەستۆکییەکان"ی زمان، مەبەست لە ڕێگەپێدراو و بینراوەکان لە میتافیزیکیای هەستۆکی و لە فینۆمینۆلۆژیا (دیاردەناسی)یە.

کاتێکیش وتەی شیعری زمان، توانای بەسەر کرانەوەدا بەرەندە دەبێت، بەشێوەیەکی هەستپێکراو و ڕێگە پێدراوانە، ئەوا تەنها دەنگەکان و نیشانەو ئاماژەکان بەدەرناخات، بەڵکو ڕەهەندی بنەڕەتی جێگیربوونی مرۆڤ بەدەردەخات: وشە بەمانای هەستۆکییەکەی فراوانی فەزای یارییەکانی نێوان زەمین و ئاسمان دەپێوێت. زمانیش ئەو مەیدانە بەکراوەیی دەهێڵێتەوە کە تیایدا ئەو مرۆڤەی لەسەر زەمین و لە سایەی ئاسماندا، لە ماڵی دنیا نیشتە نییە". دەنگدانەوەی" ماددییانە"ی دەنگی شیعری جۆری ئەو پەیوەندییە بەدەردەخات کە زەمین و جیهان بەیەکەوە گرێ دەدات. هەروەک ئەو پەیوەندییەش شوێنی نیشتە نییە، لەزمانی سادەدا کە تەنها خۆی لە سەرقاڵی بەئامانجە پراکتیکییەکان و پێ ڕاگەیاندن دەبینێتەوە، هەروەک دەتەپێت و لە بیر دەچێتەوە.

کاتێکیش بۆ خودی خۆی دەگەڕێتەوە، مەبەست لە گەڕانەوەیەتی بۆ تایبەتمەندێتییە تەپیو و شاراوەکانی، ئەوا زمان بۆ دەسەڵاتە ڕەسەنەکەی دەگەڕێتەوە، کە دەسەڵاتی ناونان و بەڵگەهێنانەوەیە. کە

ناو له شتەکان دەنێین کەواتە وادەکەین شتەکان هەبن. وشەیە توانای "لەدایکبوونی شتەکانی" هەیە. ئەو توانایە بەتەواوەتی لە لایەن زمانی کەلوپەلی "ئامێری" لە بیر چۆتەوە. ئەگەر شیعریش شتەکان بەدەربخات، وەک ئەوە وایە کە سەرلەنوێ لە دەرکەوتن و لەدایکبووندا بێت، وەک ئەوەی "کە یەکەم جاربێت بیبینین" ئەوەشیان ئەوە ناگەیەنێ کە "دەسپێشخەری بۆ وشەکان جێ بێلّین" (مالارمێ). بەڵکو بەدیوێکی دیکەدا سەرلەنوێ تواناو هێزی ئاشکراکردنی تێدایە. ئەو توانایەش لە خەیاڵی شاعیردا نییە. بەڵکو بۆ ئەو ئاشکراکردنە دەگەڕێتەوە کە زمان پێشتر لە بێدەنگیدا بەدەستی هێناوە. شاعیریش وەک هەموو بوونەوەرەکانی دیکە بەوە واز دەهێنێ کە دوای ئەمە، ئەوە بڵێت کە زمان بەدەنگێکی خەفەکراو دەیڵێت. لەسەر ئەو بنەمایە دەکرێت گرنگیدانە کەمەکەی هایدگەر کە بەخودێتی شاعیری دەدات وا ڕاڤە بکرێت: ئەمەیە کە حەقیقەتی زەمین و حەقیقەتی دنیا لەجیاتی ئەزموونی ژیانگەریی باڵا دەکات.

لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بڵێین شیعر تەنها لە مۆسیقای زمان و توانا ڕەسەنەکەی لە ئاشکراکردندا تەواو نابێت، بەڵکو لە وێنەشدا بەرجەستە دەبێت. لە بارەی ئەم خاڵە و چەندین خاڵی دیکەش، ڕاڤەکردنی هایدگەرییانە بەرەو ڕماندنی تیۆرییە میتافزیکییە کلاسیکییەکان دەڕوات.

وێنەی شیعری کۆپییەکی داڕماوی واقیع نییە، هەروەک پەیوەندییەکی مەجازی یان نێوبەندی نێوان هەستۆکی و ماقووڵ نییە، هەروەک تایبەتمەندییەکی ئەزمونگەری بۆ ڕەسمی خەیاڵ نییە کە خودێتییەکی لەخۆباییانە بەرهەمی هێنابێ، نزیکبوونەوەیەکی

بەزێنەری واقیعیش نییە. لە ڕێگەی بەدوورخستنەوەی ڕەهەندەکانی لە واقیعی عەقڵ و کەماڵدا هایدگەر لە ئەفلاتوون و کانت واقیعیانەتر بوو، بەڵکو لە ئەرستۆش، هەروەک هایدگەر دژکار بوو لەگەڵ بیرۆکەی نیتچەدا کەوا مالارمێ تەواوی کرد و دواتر سورياليیەکانیش پشتیان پێ بەست کە دەڵێ شیعر بەتەواوی بەشێکە لە خەیاڵ هایدگەر دەڵێت: "جەوهەری وێنە" ئەوەیە "کە وامان لێ بکات شتێک ببینین". وێنەی شیعری ژیانی ڕۆژانەمان نیشان دەدات، وەلێ بەشێوەیەکی نامۆ نیشانمان دەدات. بەشێوەیەکی "نابینراوانە" نیشانمان دەدات، یان غوربەتییانە، لوغزی ئامادەگی لە نێو ڕاستی بینراودا زۆر سادەو زۆریش ڕوونە. بەدیوێکی دیکەدا لە وێنەی ناسراودا دەرەنجامی جیهانی ساکار دەشارێتەوە، ئەمەش گرانتیکی نابینراوی غەریبە لە شێوەی ناسراودا بەڵام غەریب چییە؟ تەنها ئەو شتە سەرسوڕهێنەر و سەرقاڵکەرەی فیکر نییە. بەڵکو بەتەواوی شتێکی ترە، ئەویش کشانەوەی بوونەوەرو موقەدەسە، کە (خودایە). وێنەیەکە ڕاڤە ناکرێ، بەڵکو ڕووبەرووی ناکاوی غوربەت دەبێتەوە. (خودا) وەک هۆڵدەرلین دەڵێت: "ڕوونە وەکو ئاسمان" ئاسمان وێنەی خودایە، نەک وێنەی وێکچوونی ئەو. وەلێ ئەگەر لێرەوە خودا لە لایەن شاعیرەوە ناو بنرێ، ئەوا بەنیسبەت هایدگەر ئەو مانایە ناگەیەنێ کە موقەدەس دەگۆڕێت بۆ ناوێکی تاک و تەنها یان لە داڕشتنێکی سادەدا چڕ دەبێتەوە. نابینراو و ونکراویش ئەوا شاعیر لەڕێگەی دیاردەی بینراو بەدەری دەخات، ئەوەی کە ونکراوەیشە، دەبێتە "نادیار". بابەتی شیعریی ورد نییە لەو وەسفکردندا، بەڵکو چەندین ناو لەخۆ دەگرێ، کە هەندێ جار دژکاری یەکترن لەگەڵ ئەوەشدا هاوئاستن: دێرین کە لە پێشانداو لە

ئایندەی نزیکیش، نزیک بوونەوە لێی ئاسان نەبووە، سادەو ناسادە، تێری و برسێتی، ئارامی و سامناکی، " موقەدەس و ترسێنەری خودێیەتی" هیچ شتێک لە ئارادا نییە نە شیعرو نەفیکریش تەنها لەڕێگەی تارانی بنەڕەتی نەبێت و لەڕێگەی (هەژاری)یش هیچ شتێک نییە جگە لە توندی و زەرووڕەت. شاعیر پرسیار لە موقەدەس دەکات، ئەو دەیەوێت، زیاتر لەوەی کە تیایدایە سەقامگیر بێت یان پەنای بۆ ببات و خۆی تیا حەشار بدات.... شاعیر بە پاکییەکەوە نایەت ئەو تەواوی نەبوونی خۆی دەپارێزێ، ئەو سەردەمی خۆی تووشی هەژاری کرد نەک ژیانی تایبەتی خۆی. هەڵچوونەکەی سەرکەوتوو بوو، هەڵاتن نەبوو، ئەمەیان خەمزەدەیی و مەنفاکانی یاخیبوون و چەرمەسەری یان خۆشنوودییە بەمانای قووڵی وشە، هەموو ئەو هەستانە دادەڕژێنە قوڵایی سەردەمەکەی و لە سەرچاوەکانی ئیلهام وەردەگرن، ئەمەش ڕۆیشتنێکی نوێی مێژووە.

هایدگەر پاشای نهێنی فەلسەفە

هانا ئارندت

لە هەمان ئەو کاتەی هایدگەر ئاهەنگی لەدایکبوونی هەشتا ساڵەی خۆی دەگێڕا، ئاهەنگی پەنجا ساڵ تێپەڕینیشی بەسەر بەدەستهێنانی پیشەی مامۆستای فەلسەفەدا گێڕا. ئەفلاتوون ئەو ڕۆژە وتی: " لەبەرئەوەی سەرەتاش بۆی هەیە هەموو شتێک ڕزگار بکات بە ئاستی پەرشبوونی لە نێو خەڵکدا ". با گوێگر، گوێم لێ بگرێ کە لە سەرەتاوە دەست پێ بکەم. مەبەستم لەو سەرەتایەش ساڵی لەدایکبوونی نییە کە ١٨٨٩ لە ماسکیرچ (Messkirch) بەڵکو ساڵی (١٩١٩)یە، یان ئەو ساڵەی کە وەک مامۆستای فەلسەفە لە "فرایبۆرگ" دامەزرێنراو بەمەش هاتە نێو ژیانی ئەکادیمییانەی ئەڵمانیا.. لە کاتێکدا شۆرەتی هایدگەر کۆنتر بوو لە کتێبە بە ناوبانگەکەی "وجود و زەمەن" "sein und zeit" کە لە ساڵی ١٩٢٧دا دەرچوو. بەڵکو لە توانامانـدا هەیە پرسیار لەو سەرکەوتنە سەر سوڕهێنەرەی کتێبەکە بکەین، نەک ئەو

تێڕوانینەی کە لە سەرەتای دەرچوونی هەبوو، بە دیوێکی دیکەدا ئەو کاریگەرییە باڵایەی کە ماوەیەکی دوور هەیبوو، کەمێک لە دانراوەکانی ئەو سەدەیە نەبێت پێی نەگەیشتن. نەدەکرا مومکین بێت ئەگەر ئەو سەرکەوتنە پێشوەختییە ئەکادیمییە نەبووایە، کەوا ئەو کتێبە ئەوەی لە زەینی ئەو خوێندکارانەی ئەو کاتە دووپات کردەوە. شتێکی سەیر لە سەردەمی سەرکەوتنی یەکەمدا ڕووی دا، لەوانەیە زیاتر بێت لە ڕووداوی شۆرەتی کافکا لە بیستەکاندا، یان شوهرەتی براک و پێکاسۆ لە ماوەی دواتردا، ئەمانەش مەبەست لە (کافکاو براک و پێکاسۆ)یە، لە لایەن خەڵکەوە ونبوون بە مانا سادەکەی وشە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەرییان بێ وێنە بوو، بەڵام بە نیسبەت هایدگەر هیچ شتێک نەبوو ئەو شۆرەتە پشتی پێ ببەستێ، هیچ دانەرێکیش.. نا، جگە لە چەند تێبینییەکی نێو خوێندکارەکان نەبێت لە کاتی وانە گوتنەوەدا. ئەو وانانە دەقە ناسراوە جیهانییەکانی شرۆڤە کرد، لە هیچ تیۆرێکی تایبەتیش پێک نەدەهات.. جگە لە ناوێک هیچی تر نەبوو، ئەو ناوەی کە بە تەواوی ئەڵمانیادا سەفەری دەکرد، هەروەک پاشای نهێنی ئاگاداری کردینەوە، ئەمە هەرگیز بە مانای ئەو "بازنانە" نەبوو، کە پێویستی بە "مامۆستا " بووبێت، بۆ ئەوەی پێشەنگی بکات و ئاراستەی بکات بۆ نموونە. وەک بازنەی "کیورگە George". ئەو جۆرە بازنانە لە لایەن خەڵکەوە بەباش ناسرابوون، کەوای لەوەی دوایی دەکرد لە پشتی خەرمانەیەک لە نامۆیی ون بێت کە هاوەڵانی بازنەکە بە تەنها پێیان دەزانی، ئەوەی پەیوەندیشی بە هایدگەرەوە هەیە، هیچ نامۆیەک و هیچ موریدێک لە گۆڕێ نەبوو. ئەوانەی کە هەواڵەکەیان پێدەگەیشت بەبێ گومان یەکتریان دەناسی

چونکە هەموویان خوێندکار بوون.. هەندێکیان بوونە هاوڕێ. دواجار لێرەو لەوێ گروهی بە هەڵەپە دروست بوون، لەسەر بنەمای ئەوەی لە وانەکانی هایدگەردا هاتبوو، بەڵام بە هیچ شێوەیەک لەسەر بنەمای ئەو بازنەی گفتوگۆو وانانە دانەمەزران. هەروەک هیچ شتێکی نێوخۆ یان نهێنی نەبوو لە بارەی ئەوەی کێن ئەوانەی هەواڵەکەیان پێ دەگات یان چی دەڵێن؟

لەو ماوەیەدا، لە کاتی جەنگی جیهانی یەکەمدا، نەک هەستکردن بە یاخیبوون بەڵکو وەڕەسییەکی توند باڵی بەسەر زانکۆکانی ئەڵمانیادا کێشابوو. دواجار ئەو هەستە باڵی بەسەر هەموو دام و دەزگا زانستییەکان بەبێ جیاوازی کێشا، هەروەک باڵی بە سەر هەموو خوێندکاراندا بە جیاوازی ئاستەکانیان و دواتر بەسەر دەزگای زانستیشدا کێشا. بە مانایەکی دیکە پسپۆڕی ئەوانە بوو، کە دەیانزانی تووشی ماندووبوونێکی زۆر دەبنەوە لە ژیانیاندا، ڕێگەکانی گوتنەوەی فەلسەفە تا بڵێی دواکەوتوو بوو، بە شێوەیەک کە لە ئاستی ئەو پێویستییەدا نەبوو بۆ ئەوەی دەیەوێت هەست بە شت و جیهانی دەوروبەری بکات. وانە فەلسەفییەکان دەربارەی مەعریفەو ستاتیکاو لۆژیک تا ئەوپەڕی پەرشوبڵاو و لەبار یەکچوو بوون. بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەو بارە تراژیدییەش، بەر لە هایدگەر چەند یاخیبوویێک دەرکەوتن، بە پێی زنجیرەی مێژوویان دەتوانین کە ناوی (هۆسرل (Husserl) و بانگەوازەکەی بۆ چوونە (سەر خودی شتەکان) بهێنین ئەمەیان بەو مانایە بوو کە: " با لایەنی تیۆری و کتێب جێ بهێڵین "و فەلسەفە بەو شێوەیە وەرگرین کە زانستێکی وردەو شوێنگەی خۆی هەیە لە پاڵ زانستە ئەکادیمییەکانی دیکە.. ئەو شێوە

قسەکردنەش زۆر سادە بوو، هەروەک بەدەر بوو لە هەر بانگەشەیەک بۆ یاخیبوون، بەڵام بەهەرحاڵ ئەو شتە بوو کە (شیلار scheler) و دواتریش هایدگەر پشتی پێ بەست. لە دوای ئەمەو لە "هێدلبارگ" یەکێک لە یاخیبووە کردەیییەکان دەرکەوت کە (کارڵ یاسبرس Karl- jaspers) بوو، کە پەیوەندییەکی دۆستانە بە هایدگەری دەبەستەوە و، بۆ ماوەیەکی درێژ ئەو پەیوەندییە بەردەوام بوو. هۆیەکەشی ئەوە بوو پرۆژەی هایدگەر ئەو "یاخیبوونە" ی تێدا بوو کە (یاسبرس) شتێکی فەلسەفییانەی ڕادیکاڵانەی تێدا بەدی دەکرد، لە نێو ئەو زێدەڕۆییە ئەکادیمییەی دەربارەی فەلسەفە هەبوون. ئەو شتەی خاڵی کۆکردنەوەی نێوان ئەو ژمارە کەمەی فەیلەسوفەکان بوو. با لێرەدا وشەکانی هایدگەر بەکار ببەین – ئەوە بوو کە توانیبوویان جیاوازی "لە نێوان ئەو شتەی مەعریفە بە وردی دەیەوێت و ئەو شتەی بیری لێ دەکەینەوە " بکەن. ئەوان گرنگیان بە شتی دووەمدا مەبەست (لەو شتەی کەبیری لێ دەکەینەوە)، بەڵام گرنگییان بە شتی دووەم نەدا. وردە وردە هەواڵی لە " فرایبۆرگ "وە دەگەیشت، کە دەڵێت پیاوێک هەیە بە تەواوی گەیشتۆتە ئەو شتانەی کە " هۆسرل" دەربارەیان دوا، ئەو دەزانێت کە ئەمە لە ئەرکی ئەکادیمیدا نییە، بەڵکو ئەرکی کەسێکە کە بیر بکاتەوە. ئەم مەسەلەیە حەقیقەتی لەدایکبووی دوێنێ یان ئەمرۆ نییە. بەڵکو هەر لە سەرەتاوە لە ئارادایە. هەروەک ئەو پیاوە ئەوە دووبارە دەکاتەوە کە لە توانایدا هەیە سەرلەنوێ ڕابردوو ئاشکرا بکات، ئەگەر چی پردی نهێنی لەگەڵ کلاسیکی کۆندا بە نیسبەت ئەوەوە بە تەواوی پچڕاوە. ئەو دەڵێت لە جیاتی ئەوەی کە قسە لەسەر ئەفلاتوون بکەین و تیۆرو بیرۆکەکانی بخەینە ڕوو، دەبێ ساڵێکی

خوێندنی تەواو هەڵسین بە گفتوگۆکردنێک کە هەنگاو هەنگاو بەردەوام بێت، تاوەکو بەتەواوی ئەو تیۆرە ون دەبێت کە هەزار ساڵە هەیە، هیچ شتێک نامێنێت تەنها گیروگازی ئێستا نەبێت بە گەورەیی و بالآیی خۆی. ئەو جۆرە مەسەلەیە ئەمڕۆ بۆ ئێمە مەسەلەیەکی ساکارو ناسراوە. زۆرێک لە خەڵک ئەمڕۆ لەسەر ئەو میتۆدە دەڕۆن. بەڵام پێش هایدگەر، هیچ کەسێک نەبووە.

هەواڵەکە بە سادەییەکی زۆرەوە ئەوەش دەڵێت: فیکر، زیندوویّتی خۆی گێڕاوەتەوە.. قسە لە سەر ئەو خەزێنە ڕۆشنبیرییانەی ڕابردوو دەکات، کە ئێمە پێمان وابوو مردن و لە ناوچوون. ئەوەتا لەسەر زبانی ئەو پیاوە دێتەوە بۆ ئەوەی پێشنیاری شتی نوێتر بکات، شتێک تەواو جیاواز لەوەی ئێمە وێنامان کرد، لەوانە هەڵوەستەمان دەکرد و بە ئاگابووین لەوەی لێرە مامۆستایەک هەیە.. ڕێ پێدراوە کە فێربین چۆن بیر بکەینەوە. کەواتە پاشای نهێنی لە مەملەکەتی فیکر کەوا لەو جیهانەدایە، لەگەڵ ئەوەش کە تیایدا شاراوەیە تا ئەو ڕادەیەی ئێمە ناتوانین جەخت لە سەر بوون یان نەبوونی بکەینەوە، جگە لەوەی دانیشتوانی زیاتر لەوەی کە ئێمە وێنای دەکەین. ئەگەرنا چۆن دەتوانین ئەو کاریگەرییە نایاب و هەندێ جار وشکەی فیکری هایدگەر یان شرۆڤە کردنەکانی بۆ دەقە فەلسەفییەکان ڕاڤە بکەین، کەوا بە بەزاندنێکی گەورە، بازنەی قوتابییەکانی دەبەزێنێ، ئەوەی جێی مەبەستی ئێمەیە بە گشتی بە فەلسەفەوە پەیوەستە. لە ڕای مندا فەلسەفەی هایدگەر نییە، – هەقی ئەوەشمان هەیە وەک " ژان بۆڤری " فەرەنسایی ئەو پرسیارە بکەین کە بە هەق فەلسەفە هی هایدگەرە یان نا – بەڵام بیرۆکەکە ئەوەیە کە ئەو بە شێوەیەکی یەکلاییکەرەوە لە دیاریکردنی نمای فیکری گشتی لە سەدەی بیستەمدا بەشداری

کردووە. ئەو فیکرەش بە سیمای بەزاندن و تێپەڕاندن جیا دەکرێتەوە، کە سیمایەکی تایبەت بە خۆیەتی، لەو سیمایە هیچ شتێکی دیکە پێناگات. هێزی ئەو سیمایەش خۆی لە کرداری "فیکر"ەکە دەبینێتەوە. هایدگەر بیر لە "لە" یان " دەربارە" ی شت ناکاتەوە، بەڵکو "شت بەبیر دەخاتەوە " لەو چالاکیە دوورە لە هەموو شێوەیەک لە شێوەکانی تێڕامان لە قووڵاییەکاندا مەلە دەکات، کەچی ئەمە بەو مانایە نییە کەوا مەلە دەکات بە ئامانجی دۆزینەوەی سەرزەمینە کۆتایی و ئارامەکان، بەڵکو بۆ ئەوەی ڕێگەی نوێ بکاتەوەو خۆیشی لە قووڵاییدا نیشتەجێیە، تا چەند ئاماژەیەک (Wegmarkn) دابنێت. (ئەمە ناونیشانی کۆمەڵە وتارێکیەتی کە لە نێوان ساڵانی (١٩٢٩– ١٩٦٢) دا نووسیویەتی). فیکر وەک ئەوەی هایدگەر دەبینێ، دەتوانێ ئەرکێک بۆ خۆی پێشنیار بکات و دەتوانێ "کێشەکانی" بۆ ڕاکێش بکات. بەهەرحاڵ هایدگەر خاوەنی شتێکی تایبەتە کە گرنگی پێ دەدات... یان ئەو بە مانایەکی دیکە، شتێک هەیە هانی دەداو سووری دەکات لە سەر کارکردن. کەچی ئێمە ناتوانین ئەوە بڵێین کە ئەم جۆرە فیکرە ئامانجێکی هەیە، بەردەوام لە حاڵەتی کارکردندایە. هەتاوەکو ڕێگەی گونجاو بێت بە مانایەکی دیکە کردنەوەی ڕەهەندی نوێ جگە لە بەدەستهێنانی ئامانجەکە، بەر وەختە دیاری کراوە. دەبێ ڕێگەکان ئارام بن (بۆ نموونە ڕێگەی دارستانەکان Holzwege) ئەوەش ناونیشانی کۆمەڵێک دەقە لە نێوان ساڵانی (١٩٣٦ – ١٩٤٦) دا نووسیویەتی. چونکە بەرەو ئامانجێکی دیاریکراوی دەرەوەی دارستانی نابات.. " لە ناکاوڕا دەیخاتە نێو بێهێزییەک و دواجار پێکانی خاو دەبنەوە " ئەمە زۆر جوانترە بە نیسبەت کەسێک کە دارستانی خۆش بوێت، لەو کێشە نەخشەدارە وردو پڕ چاودێرییانەی

که لێکۆڵینەوەی پسپۆڕانی بواری فەلسەفە و زانستە مرۆییەکان لە سەری ڕاهاتوون و کەوتوونەتە ناوی. هایدگەر لەو ڕەهەندو قووڵاییەی کە تەنها بەفیکری خۆی کردیەوە، ڕایەڵێکی گەورەی لە ڕێگەکانی ئەو فیکرە دامەزراند. بە هەر شێوەیەک بێت تاکە دەرەنجامی بەپەلە کە لەبەر چاو گیرابێت و قوتابخانەکەی دامەزراندبێت، ئەوە بوو کە بووە هۆی ڕووخاندنی هەرەمی میتافیزیکای لە ئارا، کەوا تاوەکو کاتێکی درێژ هەستی پێ نەدەکرد کە ئارامگیرە. ئەو پرۆسە مێژوویەش کە لەوانەیە لە خانەی یەکەمەوە بێت. ئەگەر چی لەسەرمانە زۆر گرنگی بەمە نەدەین، چونکە ئێمە لە دەرەوەی هەموو پسپۆڕییەکین، پسپۆڕی مێژووشی لەگەڵ بێت. ئەگەر " کانت " بە هەق و لە ئاسۆیەکی دیاریکراودا ناوی نابێت " ڕووخێنەر" ئەوا من باوەڕم وایە ئەو سیمایە بەسەر ڕۆڵە مێژووییەکەی جێبەجێ دەبێت، نەک ئەوەی لەسەری بووە. بەڵام بە نیسبەت هایدگەرو ڕۆڵی لە ڕووخاندنی بنیاتی میتافیزیکا کە بەهەر حاڵ لەسەر ڕوودان بوو، لە توانامدا هەیە ئەوە دووپات بکەمەوە کە بە تەنها ئاماژە بەوە بدەین، چونکە ڕووخاندنەکە بە شێوەیەکی گونجاوتر لە پێشوو ئەنجامدرا، میتافیزیکا لە هەموو ڕەهەندو دەرەنجامەکانی شرۆڤە کرا یان لێکدرایەوە.. بە تەنهاش تێنەپەڕێنراو نەبەزێنرا لە لای کەسێک کە دوای ئەم هاتبێت. " کۆتایی فەلسەفە " هەروەک هایدگەر لە (Zur Sachedes Denkens) دا دەڵێت، کەوا کۆتاییەکە سەرپەرشتی ئەو فەلسەفەیە دەکات کەسێک ئامادەی کردووە زیاتر لە هەموو کەسێک پێیەوە پەیوەستە.. یان ئەوەی کە بەدرێژایی ژیانی لەمیانەی وانە و دەرسەکانی باسی کرد، دەقی فەیلەسوفەکان وەک لۆژیکێک بۆ کارەکانی، هەرگیز پشتی بە دەقێک لە دەقەکانی نەبەست، تەنها لە ماوەی پیربوونی نەبێت.

هایدگەر و نازییەت

دەسپێک: ئایا مارتن هایدگەر کەوتە پاڵ بزووتنەوەی "سۆسیال ناسیۆنالیستەکان" و پشتیوانی لە سیاسەت و ڕوانینە فکرییەکانیان کرد؟ ئەو پرسیارە کە ئێستا زۆرێک لە بیرمەندو فەیلەسوفەکانی لە زۆربەی وڵاتانی ئەوروپا سەرقاڵ کردووە، بە تایبەت لە فەرەنسا و ئەڵمانیا. هەر لە دەرکەوتنی کتێبی "هایدیگەرو نازییەت "ی نووسەری چیللی "ڤیکتۆر فاریاس" کە لە پایزی ١٩٨٧ دەرچووە ئەو پرسیارە خرایە ڕوو، کەنگەشەیەکی دوورو بە درێژی، دەربارە کرا.

ئەوەی نوێیە لەو کتێبەدا چییە؟ ئایا بەڵگەو گەواهی قەناعەتهێنی دەربارەی ئەو دۆزە پێشکەش کردووە؟ کاریگەری ئەو جۆرە تۆمەتانە چییە لە سەر فەلسەفەی هایدگەر کەوا دادەنرێت قووڵترین و وردترین فەلسەفە بێت لەو سەردەمەماندا؟ ژمارەیەک بیرمەندو فەیلەسوف لەمیانەی ئەو دۆسیەی کە لە لایەن گۆڤاری (فیکرو فن)، دەربارەی ئەم مەسەلەیە ئامادە کراوە، هەوڵدەدەن وەڵامی ئەو جۆرە پرسیارانە بدەنەوە، ئەو دەقانەش کە هایدگەر کاتێک ڕاگری زانکۆی " فرایبۆرگ

" بووە، نووسینی یان وتوونی بخاتە ڕوو، یان ئەو سەردەمەی کە سۆسیال ناسیۆنالیستەکان دەسەڵاتیان وەرگرت، کە بەشێکیان پشتیان پێ دەبەست بۆ (تۆمەتبار)کردنی هایدگەر بە چوونە پاڵ نازییەت.

(١) دەربارەی ئەوەی هایدگەر لە گوتارێکی لەبەردەم خوێندکارانی زانکۆی "فرایبۆرگ " لە ١٨ مایۆ/ ئازاری ١٩٣٣ داویەتی: لەسەر ئەوەی لە گوتاری ڕاوێژکاردا هاتووە، جەخت لەوە دەکەمەوە کە گەلان ئازادیی خۆیان هەیەو پێویستە ئێستا ئەو ڕێگەیە دیاری بکەن کە بۆیان دەگونجێ، بەڵام بۆ ئێمە، بە باوەڕ بە خۆبوونەوە بڕیارمان داوە کە بە ڕێگەی سەختدا بڕۆین، کە وای لێ کردووین پێیدا بڕۆین، ئەمەش وەک وەفایەک لە لای ئێمەوە بۆ بەرپرسیارێتیمان بەرامبەر بە مێژوو. ئێستا ئێمە دەزانین کە هۆکارو زەمینەکانی ئەم بڕیارە ئەمەیە: ئامادەباشی تا ئەوپەڕی ئێمکان بوون و هاوڕێ بوون تا ئەوپەڕی ئاست، با ئێستا پەلە بکەین لە کارکردن، با کاری ئەم وەرزەمان، بچووک یان گەورە، ئاراستە بێت بۆ ئەو ئامادەباشییەو ئەو هاوڕێیەتییە.

(٢) لە یادی ئەلبێرلیۆ شلاگتار (١) **Albertleoschlagtar** لە نێوەراستی کارەکەماندا، لە میانەی ماوە کورتەکانی پشووداندا، لە سەرمانە ئەو خوێندکارەی (فرایبۆرگ)مان لە یاد بێت، کە (ئەلبێرلیۆ شلاگتار)ە کە وەک گەنجێکی ئەڵمانی بەر لە ١٠ ساڵ مرد، مردنەکەی زۆر سەخت و گران و باڵاگەردان بوو، وەک وەفایەک بۆ شکۆمەندی دەمانەوێ ڕابمێنین و کەمێک لەو مردنە قووڵ بینەوە، لە میانەی ئەو مردنەش دەمانەوێ لە ژیانمان تێ بگەین. مردنی شلاگتار، مردنێکی

زۆر سەخت بوو، مردن لە هێڵەکانی تەماسی شەڕو لە پێشەنگی تابووری تۆپخانەدا.. نا، مردن لە هەڵمەتی هێرشبردندا.. نا، یا لە خۆگری و سەختی بەرگریدا.. نا، بەڵکو چونکە ئەو بە پێوەو بەبێ چەک لە بەرامبەر تفەنگی فەڕەنسییەکاندا مرد. کەچی ئەو لەگەڵ ئەوەشدا بەرەنگار و خۆڕاگربوو لە بەرامبەر تاقیکردنەوەی سەختتردا. ئەگەرچی ئەمە دەکرا لە کاتی ژاوەژاوی خۆشی بەرگە بگرێ کە سەرکەوتنێک بە دەست هاتبا، کاتێک گەورەیی میللەتێک کە لە سەرەتای سەر هەڵدانیەتی درەوشابایەوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوە ئێمەین لە بەردەم زوڵمەت و خیانەت و بێ ئابڕوویی داین لەبەر ئەو هۆیە، لەسەری بوو کاری زیاتر گەورەو زیاتر سەخت تەواو بکات، بە تەنها لە سەری بوو وێنەی ڕاپەڕینی ئاییندەی گەل بە دەربخات. لە پێناو شەڕەف و گەورەیی، کە نمایندەی بکات و بمرێت، ئەو باوەڕدارێک بوو، کە زۆرترین ئیمانی بەوە هەبوو. مەتینی ئەو ئیرادەیەی لە کوێوە بوو بۆ ئەوەی بەرگەی ئەو سەختییە بگرێت؟ ئەو دڵپاکییەی لە کوێ بوو بۆ ئەوەی نمایندەی زیاترین گەورەیی و دوور ڕوانی بێت؟ ئەی خوێندکاری (فرایبۆرگ)، ئەی خوێندکاری ئەڵمانی ! لە سەرتە شانازی پێوە بکەی و ئەوە بزانی کە تۆ هەیت، لە میانەی گەڕان و ڕێپێوانە درێژەکانەوە پێیەکانت دەخەیتە سەر زەمینی چیاکان و دارستانەکان و دوڵاییەکانی (دارستانی ڕەش)، پێ دەخەیتە سەر ئەو زەمینەی کە ئەو پاڵەوانەی بەرهەم هێناوە. بە بێ چەک، پاڵەوانەکە ڕوانینەکانی خۆی ڕاوەشاند، لە بەرامبەر تفەنگە ئاڕاستەکراوەکانی بەرامبەری، دەستەملانێی ڕۆژەکان و چیاکانی وڵاتەکەی بوو تاوەکو بمرێت و چاوەکانی جێگیر بن لە سەر زەمینی ئەڵمانیاو لە سەر خەڵکی ئەڵمانیاو ڕایخ.

(٣) کورتکراوەی وانەی هایدگەر کە لە "هایدلبارگ" و لە ڕۆژی ٣٠ حوزەیرانی ١٩٣٣دا گوتوویەتی: ئێستا ئێمە ڕایخێکی نوێمان هەیە، زانکۆمان هەیە، ئەو زانکۆیەی کە دەبێ ئەرکەکانی و کارەکانی کە لە ئیرادەو وجودی ڕایخدان، قبووڵ بکات. ئەمە شۆڕشێکە لە ئەڵمانیا، لە سەرمانە پرسیار بکەین: ئاخۆ ئەمە شۆڕشێکیشە لە زانکۆ؟ نەخێر ململانێکە تا ئێستا جگە لە هەندێ زەمینە خۆشکردنی پێشینەی نەبەزاندووە، تا ئەو کاتەی ئێستاش هیچ شتێک ڕووی نەداوە جگە لە پێشکەوتن. لە میانەی ئامادەکردنی ژیانی نوێ لە ئۆردوگاکانی کاردا، لە کۆمەڵبوونە زانستییەکاندا، هەندێ لە ئەرکە پەروەردەییەکانمان لە سەر خوێندنگای باڵا هەڵگرتووە، کە پێشتر بە تەنها پێی هەڵدەستا، لەوانەشە زانکۆ بە هۆی لەبیر چوونەوە بمرێت، ئەو هێزە پەروەردەیی و فێرکردنیەی هەیەتی لە دەستی بدات. بەڵام دەبێ سەر لە نوێ لەگەڵ کۆی خەڵک یەک بگرێتەوە و بە دەوڵەتەوە ببەسترێتەوە. لە سەر زانکۆیە سەرلەنوێ هێزێکی پەروەردەیی نوێ بێت، لە ڕێگەی زانستەوە چینی دەسەڵاتداری دەوڵەت بۆ ئاستی زانست بەرز بکاتەوە. ئەو ئامانجەش سێ شتی گەرەکە: (١) مەعریفەی ئێستای زانکۆ.(٢) زانینی ئەو ترسناکییانەی کە ئەمڕۆ و سبەی هەڕەشەمان لێ دەکەن. (٣) بوێری نوێ. تا ئێستا ئێمە بە لێکۆڵینەوە هەڵدەستین، لە زانکۆ خوێندکاران فێر دەکەین، دەیان ساڵە ئێمە ئەو ڕێگەیەمان گرتۆتە بەر.. بێ شک فێربوون لە لێکۆڵینەوە سەر هەڵدەدات، هەوڵمان دەدا هاوسەنگییەکیان لە نێواندا بدۆزینەوە. لە میانەی ئەو تێگەیشتنە بۆ زانکۆ، هیچ ڕایەک نەبوو، تەنها ڕای مامۆستا نەبێت، هەرگیز وەک یەکەیەک گرنگی بە زانکۆ نەدرا. لێکۆڵینەوە سنوورێکی نەدەزانی،

گومانەکانی لە پشتی بیرۆکەی گەشەسەندنی جیهانییانەی زانست حەشار دەدا.. لەو کاتدا بێ ئامانج بوو، فێرکردن بووە شتێکی حەتمی لە پشت ئەو ڕێو شوێنانەی کە دەربارەی تاقیکردنەوەکان دەگیرایە بەر. لە بەرامبەر ئەو ڕەوتەدا، لە نێو فیکری سۆسیال ناسیۆنالیستدا بنەمای ململانێی توندڕەوانە پێک هاتن، نەدەکرا لە ڕێگەی بیرۆکەی مرۆدۆستی و یان مەسیحیەتەوە ڕابگیرێ.. ئەو بیرۆکانەی کە زەروورەتی ڕەهای خۆیان لە ئاسانکردنەوەیەکی گشتی وەردەگرت. کە دیسانەوە نەدەکرا، بەهەرحاڵ ئەوەی ئێمە دەمانویست، ئەوەی نوێیە لەبەرچاوی بگرین، تا ئەوە زیاد بکەینە سەر هەموو شتێکی ڕوونکردنەوەی سیاسییانە. نەخشە دانانەکان و فەرمایشتەکان و دروشمەکان کە پێویستییان بە شتێک نییە، ئێستا لە هەموو شوێنەکاندا سەر دەردەکەن ترسناکییەکی بێ وێنەیە و جگە لە وەهم دەربارەی دەروون هیچی تر نابێت، بە تەواوی وەک "تێگەیشتنی نوێ بۆ زانست"، ئەوەی کە دەڵێ هیچ شتێکی نوێ نییە جگە لە کۆن کە پشت ئەستوورە بە سەرچاوەو ئاشکراکردنی ژێدەری ئەنترۆپۆلۆژی. هەموو ئەوەش زێدەڕۆییە دەربارەی "سیاسەت"، ئەمەش هەموو پووچی و بەتاڵییە، چونکە ئێمە ناتوانین ئاستەکانی کۆنمان لە ڕێگەی ئەو جۆرە شتانە بگۆڕین.. تاقیکردنەوەی شتەکان ئاسایی و بنەڕەتییە، بەرەنگاربوونەوەی بارو مەرجی واقیعیانە زەروورەتن بۆ جددیەت و حەقیەتی ئەو شتە نوێیە. یەکەی کردار کە لە پابەندبوونی نێوخۆیی سەر هەڵبدات بە نیسبەت ئایندە گەواهی ئامێزن، گوێمان لە هەندێک کەس دەبوو دەیان گوت: "زانست لە خەتەردایە بە هۆی بە فیڕۆچوونی کات، ئەم بە فیڕۆچوونەی کە لە دەرئەنجامی مەشقی بەرگریکردنەوەیە

" بەڵام "بەفیڕۆچوونی کات" مانای چییە، ئەگەر تەنها مەسەلەکە پەیوەندی بە زەروورەتی بەرگریکردن لە دەوڵەت و لە پێناوی دەوڵەتدا بێت؟ لە کارکردن لەپێناو دەوڵەتدا هیچ مەترسییەک بەرەنجام نایەت، مەترسی تەنها لە کەمتەرخەمی بەرامبەر خۆڕاگری و بەرەنگاربوونەوە بەرەنجام دێت. لەبەرئەوە هەر دەبێ بۆ هێزی ڕەسەن و حەقیقەت، توانای دەستپێکردن لە ڕێگەی ڕاست بەرجەستە ببێت.. ناشبێت هیچ جێگایەک بۆ چارەسەری مامناوەندی بمێنێتەوە. ئازایەتی و بوێری نوێ هەموو ئەو مەترسییانە بە ئاشکرا بە دەردەخات. بە تەنهاش توانای ئەوەی هەیە کە چاو بەسەر هەموو شتێکدا بکاتەوە کە کائینە و کە چیش دەبێت. ئەمەش هەموو مامۆستایەک و هەموو قوتابییەک دێنێتە ژێر ئەو بارەی کە لە مەسەلە بنەڕەتییەکانی زانست بگەنە یەکلاییکردنەوە. ئەو جۆرە بڕیارانەش زۆر کۆنن. ئەمە بە تەنها بۆ ئێمەی ئەڵمانی ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئاخۆ ئارەزوومانە بەوەی بە تەواوی مانای بەرزی وشە ببین بە " گەلی زانست". فێربوونی نوێ، بە تەنها مانای بەشداریکردنی زانیاری نییە، بەڵکو کەوا ڕێگە بدەین خەڵک فێربن، بیانجووڵێنین بۆ ئەوەی فێر بن.

(٤) بانگەوازێک لە پێناو ڕیفراندۆمی ١٢ی نۆڤێمبەر/ تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٣٣

مامۆستا بەڕێزەکان

هاوڕێیانی ئەڵمانی!

هاوڵاتیان...

گەلی ئەڵمانی بۆ سەر سندووقی هەڵبژاردن و لە لایەن "ئەلفۆهرەر" بانگ کراوە، بەڵام ئەوە بانگەشەیەک نییە " ئەلفۆهرەر" ئاراستەی

گەلی کردبێت. بەڵکو ئەمە پێدانی توانای بەپەلەی خەڵکە بۆ بڕیاردانی ئازاد و زێدە سەربەرز: کەواتە گەل بەگشتی بڕیار دەدات لەمەڕ ئەو شتەی کە دەیەوێت و ئەو شتەشی کە نایەوێت. بەیانی گەل ئەوەی دیاری دەکات تەنها ئایندەیەتی. ئەو هەڵبژاردنە دەبێت بەبێ ئەوەی هەرگیز بەراورد بکرێت لەگەڵ هیچ هەڵبژاردنێک کە تا ئەو کاتە ئەنجام درابێت. تاکە لایەنێک لەو هەڵبژاردنەدا، کە لە بنەڕەتدا جەختی دەکاتەسەر، ئەو گەورەیییە سادەیەی بڕیارەکەیە کە دەدرێت.. بەڵام مەتینی سادەیی و کۆتایی، ڕەحم بە دوودڵی و خۆپارێزی ناکات. ئەو بڕیارە کۆتاییيە دەگاتە ئاستی ئەوپەڕی وجودی گەلەکەمان، ئەو ئاستە چییە؟ خۆی لە زەروورەتی حەتمی دەبینێتەوە بۆ هەر کائینێک کە پارێزگاری لە جەوهەری ڕەسەنی خۆی بکات و لەوێدا نێوبەندێک بوونی هەیە لە نێوان ئەوەی مافی گەلەکەمانەو ئەبێ داوای بکەین و ئەوەشی مافمان نییە داوای بکەین. بە پێی ئەو یاسا جەوهەرییە، گەلی ئەڵمان پارێزگاری لە کەرامەت و ئارامی ژیانی دەکات. ئیرادەی پارێزگاری لەخۆکردن تەنها یاسایەکی جەوهەری نییە بۆ بوونی گەلەکەمان.

بەڵکو لە هەمان کاتدا ڕووداوێکی بنەڕەتییە کە دەرەنجامی هاتنی دەوڵەتە سۆسیال ناسیۆنالیستەکەیەتی.

ئەمە تەماحێک نییە، هەروەک گەڕەلاوژەی سەرکەوتنیش نییە، هەروەک یاخیبوونێکی کوێرانەش نییە، تێنوێتیش نییە بۆ دەسەڵات.. هەموو ئەمانەش نەبوون بوونە هۆی ئەوەی " ئەلفۆهرەر" لە "کۆمەڵەی گەلان " بکشێتەوە، بەڵکو تەنها ئیرادەی ئاشکراو ڕوونە، ئەو ئیرادەیەی کە دەیەوێت بەرپرسیارێتی بەبێ هیچ مەرجێک لە بەرامبەر

چارەنووسی گەلەکەماندا تەواو لە ئەستۆ بگرێ، ئەمە بەهیچ شێوەیەک بەو مانایە نییە کە ئێمە دەمانەوێت خۆمان لە تەواوی گەلانی دیکە دابڕین، بەڵکو بە پێچەوانەوە دەمانەوێت لەمیانەی تەواوکردنی ئەو هەنگاوە، گەلەکەمان شوێنگەیەک لە ژێر سایەی ئەو یاسا جەوهەرییەی بەشەرییەتدا بگرێ کە مرۆڤی پێ جیا دەکرێتەوە و لە سەر هەموو گەلێک لە گەلان پێویستە کە ئاگای لێ بێت ئەگەر بیەوێت ببێتە گەلی ئێمە.. بژی هیتلەر !

گۆڤاری "دێر شبیگل"
لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ مارتن هایدگەر

ج: ڕۆدۆلف ئەگستاین، گیۆرک فۆلڤ

ئەو گفتوگۆیە لە گۆڤاری "دێر شبیگل"ی هەفتەنامەی ئەڵمانی لە بەرواری ٣١ مایۆ/ ئایار ی ١٩٧٦بەچەند ڕۆژێک دوای مردنی مارتن هایدگەر بڵاو بووەتەوە. گۆڤارەکە ئەو ڕوونکردنەوەیەی بڵاو کردووەتەوە: هایدگەر لە مانگی مارس ١٩٦٦ نامەیەکی بۆ گۆڤارەکە ناردووە تیایدا وەڵامی ئەوانە دەداتەوە کە تۆمەتباری دەکەن بەپەیوەندی بوونی بەنازییەکانەوە لە ماوەی سەرکەوتنیدا. ئەم نامەیە ئاماژە بوو بۆ ئەوەی کە ئامادەیە بۆ وەڵامدانەوەی هەر پرسیارێک کە پەیوەندی بەو مەسەلەیەوە هەبێت. لە مانگی سێبتەمبەر "١٩٦٦(ڕۆدۆلف ئەگستاین و گیۆرک فۆلڤ) توانییان ئەم گفتوگۆیە لەگەڵ هایدگەردا بکەن. ئەوەشی کردە ڕاسپاردە کە

نابێ ئەم گفتوگۆیە تاوەکو مردنی بڵاو بکرێتەوە بەوەی دەڵێت: مەسەلەکە پەیوەندی بە لووتبەرزی و کەللەڕەقییەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بەکارەکەمەوە هەیە کە لەگەڵ ساڵەکاندا ئاسانتر بووە، مانای ئەوەیە لە بواری فیکریدا ئەوا زێدە سەختە ". ئەو چاوپێکەوتنە زۆر دەگمەنەی کەوا هایدگەر تایبەتی کردبوو بە ڕۆژنامەوانی. لێرەوە ئەم چاوپێکەوتنە وەک لە گۆڤاری (فکر و فن)دا هاتووە، بەشێکە و تیایدا هایدگەر هەوڵ دەدات ئەو (تۆمەتانە) ڕوون بکاتەوە کە هەندێ کەس ئاراستەیان کردووە بەبوونی پەیوەندی لەگەڵ (رایخی سێیەم).

شبیگل: مامۆستا هایدگەر، تێبینی ئەوەمان کردووە کە هەموو کاتێک شتێک هەیە کاریگەری بەسەر کارە فەلسەفییەکانتەوە هەیە، بەهۆی ئەو ڕووداوانەی تیایدا ژیایت، لەگەڵ ئەوەی ئەو ڕووداوانەش درێژەیان نەکێشا کەچی وەک ئەوەی پێویست بوو ڕوون نەبوون؟

هایدگەر: مەبەستان ڕووداوەکانی ١٩٣٣یە.

شبیگل: بەڵێ پێش ١٩٣٣ و دواتریش، ئێمە دەمانەوێت ئەم ڕووداوانە لە چوارچێوەیەکی زیاتر فراوان دابنێین، لێشیەوە بەرەو پرسیاری زیاتر گرنگ بچین.

بۆ نموونە: *تواناکانی فەلسەفە چین بۆ کاریگەر بوون بەسەر واقیعدا، بەواقیعی سیاسیشەوە؟*

هایدگەر: ئەمە پرسیار گەلێکی گرنگە، ناشزانم دەتوانم وەڵامی هەموویان بدەمەوە یان نا. پێش هەموو شتێک دەبێ ئەوە بڵێم کە هیچ چالاکییەکی سیاسیم نەبووە بەر لە دامەزرانم بەسەرۆکی زانکۆ و لە ماوەی زستانی ١٩٣٢. زستانی ١٩٣٣ کەوا لە پشوودان بووم،

زۆربەی کاتەکەشم لەماڵە لادێیەکەم بەسەر برد.

شبیگل: کەواتە چۆن توانیت ببیتە سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ؟

هایدگەر: لە ماوەی مانگی دیسێمبەری ١٩٣٢ "فۆن مۆلوندرۆف" ی هاوڕێم کە مامۆستای پسپۆر بوو لە زانستی توێکاری بوو بە راگر، مێژووی دەست پێکردنی کار لە زانکۆکەمان لە ڕۆژی ١٥ی ئیبریل لەکاتی وەرزی زستانی ١٩٣٢-١٩٣٣بوو، هەندێک جار بەیەکەوە قسەمان لە بار و مەرجی سیاسی و بەتایبەتی بارودۆخی زانکۆکان دەکرد، هەروەک باسی بار و ژیانی نادیار و تەماویی خوێندکارانمان دەکرد. ڕای من بەو شێوەیە بوو: هیچ ڕێگە چارەیەک نییە جگە لەو ڕێگە چارەیەی کە پابەندبین بەو ڕەوتەی بە شێوەیەک لە شێوەکان دەستی بە سەرهەڵدان کردووە بە پشتیوانی ئەو هێزە داهێنەرەی کە تاوەکو ئێستا زیندووە؟

شبیگل: کەواتا تێبینی پەیوەندی لە نێوان بارودۆخی زانکۆکانی ئەڵمانیا و هەلومەرجی سیاسی ئەڵمانیات بەشێوەی گشتی کردبوو؟

هایدگەر: لە ماوەی نێوان مانگی ینایەر و مارسی ١٩٣٣ چاودێری ڕووداوەکانم دەکرد، ئەو ڕووداوانەش کە لەبارەیەوە لەگەڵ هاوڕێکانم قسەم لەسەر دەکرد، ئەو هاوڕێیانەی بەتەمەن لەخۆم بچووکتر بوون، وەلێ کارەکەم لەو وەختەدا تایبەت بوو بە شرۆڤەکردنی بەرفراوانی فیکری بەر لە سوقرات. پێش ئەوە مامۆستا "فۆن مولدندرۆڤ" لە ١٧ی ئیبریل وەک ڕاگر دەستی بەکارکردنەکەی کرد. تەنیا بەدوو هەفتەش دوای ئەمە بەبڕیارێک لە لایەن وەزارەتی پەروەردە لەو پۆستە لابرا. لەوانەشە ئەو کات بڕیاری سەرۆکی زانکۆ بەڕێگەگرتن بەهەڵواسینی بڵاوکراوەیەکی دیواری یەهودییەکان، هەلی دایە دەست وەزارەت بۆ

ئەوەی لە پۆستەکەی لاببەن.

شبیگل: بەڕێز فۆن مولۆندرۆڤ سۆسیال دیموکرات بوو، چی کرد لەکاتی ئەو بڕیارەدا؟

هایدگەر: ڕۆژی لابردنەکە فۆن مولۆندرۆڤ پەیوەندی پێوە کردم و پێی گوتم: " هایدگەر تۆ دەبێ سەرۆکایەتی زانکۆ بگریتە دەست" پێم گوت من شارەزاییەکی وام لە کاری ئیداری نییە، هەروەک جێگری سەرۆکی زانکۆ کە مامۆستا " شاور " (زانستی لاهوتی) بوو، ئەوەی خستە رووم کە خۆم بۆ پۆستی سەرۆکی زانکۆ هەڵبژێرم، بەپێی گوتەی ئەو، ئەگەر وەزارەت کەسی دەست نەکەوێت باوەڕی پێ بکات ئەوا کارمەندێک هەڵدەبژێرێت. هەروەک هاوڕێ بچووکەکانم لە تەمەندا هاتنە لام، من تەمەنێکم هەبوو. وا ڕووی دابوو کە پێشتر لەسەر مەسەلەیەکی پەیوەست بە ڕۆیشتنی زانکۆ گفتوگۆم لەگەڵ کردبوون، بەگوڕ و تینێکی گەورە داوایان لێ کردم ببم بە سەرۆکی زانکۆ. ماوەیەکی زۆر دوودڵ بووم. دواجار قەبووڵم کرد بەو کارە هەڵسم، تەنها لەبەر بەرژەوەندی زانکۆ، ئەگەر دڵنیابم لە ڕەزامەندی هەموو ئەندامانی ئەنجوومەنی هەڵبژاردن. وەلێ گومان لەتوانای ئیداریم هەر تیا مابوو، تاوەکو ئەو بەرەبەیانەی کە تایبەت بوو بەهەڵبژاردن، پەیوەندیم بەهاوڕێیانم کرد لە نێوانیاندا فون مۆلۆندرۆڤ و شاور، پێم گوتن کە من ناتوانم ئەو پۆستە بەڕێوەبەرم. ئەو کاتە هاوڕێکانم پێیان ڕاگەیاندم کە پرۆسەی هەڵبژاردن دەستی پێکردووە و، لە توانامدا نییە خۆم لە پاڵاوتن بکێشمەوە.

شبیگل: بێگومان قبوڵت کرد، چی بوون ئەو گیر و گازانەی لە پەیوەندیتدا بە سۆسیال ناسیۆنالیستەکان هەبوون؟

هایدگەر: دوای دوو ڕۆژ لە دەستپێکردنی کارەکەم وەک سەرۆکی زانکۆ، سەرۆکی خوێندکارە سۆسیال ناسیۆنالیەکان کە دوو هاوڕێم لەگەڵ بوون پەیوەندییان پێوە کردم داوای لێ کردم ڕێگەیان پێدەم بڵاوکراوەیەکی تایبەت بە یەهودییەکان هەڵواسن، ڕەتم کردەوە هەرسێ خوێندکارەکە دوای ئەوەی پێیان ڕاگەیاندم بڕیارەکەم دەگەڕێننەوە سکرتاریەتی خوێندکارە سۆسیال ناسیۆنالیستەکان، ڕۆیشتن. بەچەند ڕۆژێک دوای ئەمە بەڕێوەبەرایەتی خوێندنی باڵا لە وەزارەتەوە بە تەلیفۆن پەیوەندی پێوە کردم داوای لێ کردم کە ڕێگە بەهەڵواسینی بڵاوکراوەکە بدەم هەروەک لە زانکۆکانی دیکە ڕووی داوە. ئەگەر بهاتبا و من ڕەتم بکردبایەوە ئەوا خۆم دەکەوتمە بەر لابردن و هەروەک داخستنی زانکۆش. ویستم قەبووڵی وەزیر وەربگرم بۆ بڕیارەکەم، بەڵام ئەوەی ڕاگەیاند کە ناتوانێ. لەگەڵ ئەوەشدا من لە بڕیارەکەم پاشگەز نەبوومەوە.

شبیگل: ئێمە تاوەکو ئێستا نازانین کاروبارەکە بەو شێوەیە بووبێت؟

هایدگەر: ئەو هۆیە ڕاستەقینەیەی کە پاڵی نام بۆ قەبووڵکردنی پۆستی سەرۆکی زانکۆ، ئەو هۆیەیە لەوانە سەرەتاییەکەمدا لە زانکۆی فرایبۆرگ لە ساڵی ١٩٢٩ ڕامگەیاند: " میتافیزیکا چییە؟" بوارە زانستییە لێک دابڕاو و دوورەکان لە یەکتر و ڕێگەی شرۆڤەکردنی زانستی شتەکان جیاواز دەبێت لەوەی پێشتری، جیاوازییەکی توند لە هەموو جارێکدا. فرەیی لە نموونەی ئەو زانستە پەرشوبڵاوانەی هیچ پەیوەندییەکی لۆژیکیان نییە ئەمڕۆ، تەنها ئەوە نەبێت کە ڕێکخستنی تەکنیکی زانکۆ و کۆلێژەکان پێی دەبەخشێ، لە

نێوان نموونەی ئەو تایبەتمەندییانە جگە لە یەک خاڵی بەیەکگەیشتن شتێکی دیکە نییە، کە ئەویش بەکارهێنانی پراکتیکییانەیەتی. لە بەرامبەر ئەوەشدا ڕەگ داکوتانی زانست لە جەوهەری بوونیدا، شتێکی تەواو مردووە " هەموو ئەوەی هەوڵیشم بۆی دا لە ماوەی سەرۆکایەتیم بۆ زانکۆ لە بەرامبەر بار ومەرجی ئەو کاتی زانکۆکان هەتاوەکو ئەو شێوە توندڕەوییەی ئەمڕۆی پێگەییوە – ڕوونە، ڕوونییەکی تەواو لەو گوتارەی ڕۆژی دامەزرانم بە سەرۆکی زانکۆ گوتمەوە.

شبیگل: ئێمە هەوڵ دەدەین ئەوە ئاشکرا بکەین کە چۆن و تا چ ڕادەیەک ئەو قسەیەت کە لە ساڵی ١٩٢٩دا ڕات گەیاندووە لەگەڵ ئەو گوتارەی یەکتر دەگرنەوە کە لە ئاهەنگی دامەزرانت و لە ساڵی ١٩٣٣ ڕات گەیاند. ڕستەیەک لە چوارچێوە گشتییەکەی دەردەهێنین:" ئازادی ئەکادیمیایی، لەگەڵ ئەوەی هەندێکیان شانازی پێوە دەکەن، ئێستا بەتەواوەتی لە زانکۆکانی ئەڵمانیادا ڕەت کراوەتەوە. چونکێ ئەو شێوە ئازادییە حەقیقەتێک نییە، بەڵکو تەنها نێگەتیڤە " . لەو باوەڕە داین کە ئێمە لەسەر هەقین کەوا وێنا بکەین ئەو ڕاستییە گوزارشت لەو وێناکردنانە دەکات کە تا ئێستا لێیەوە نزیکە و تائەمڕۆش لەگەڵی هاوکۆکە.

هایدگەر: من سوورم لەسەر ئەوەی گوتوومە. بەوەی کە ئەو "ئازاد"ییە ئەکادیمییە لە زۆربەی جارەکان شتێک نەبوو جگە لە نێگەتیڤی: ئازادی لە نەبوونی هەوڵدان و، لە نەبوونی کرانەوە بەسەر تێڕامان، تێفکرین و لێکۆڵینەوە زانستییەکان دەیخوازن. بەڵام لەبارەی ئەو ڕاستییەی کە ئاماژەت پێ دا، ئەوا نابێت بخوێنرێتەوە، چونکە

دابڕاوە لە چوارچێوە گشتییەکەی، لەو چوارچێوە گشتییەشدا تەنها بۆ مرۆڤ دەکرێ، لەوە تێبگات کە مەبەستم چی بووە لە ئازادی نێگەتیڤی.

شبیگل: بەڵێ. بەڵام ئێمە لەو باوەڕەداین لە گوتاری سەرەتاتەوە سەدایەکی نوێ هەیە کاتێک دوای چواردە مانگ لە هاتنە سەرکاری "هیتلەر" بۆ سەر دەسەڵات وەک ڕاوێژکاری ڕایخ، قسە لەسەر "گەورەیی ئەو وەرچەرخانە" دەکەیت.

هایدگەر: ئەو کاتە ڕایەکەم بەو شێوەیە بوو.

شبیگل: ئایادەتوانی ئەمەمان بە شێوەیەکی وردتر بۆ ڕوونبکەیتەوە؟

هایدگەر: بێگومان لەو کاتەدا هیچ چارەسەرێکی دیکەم نەدەدی، لە ناو ئەو نێوەندە ئاژاوەییە گشتییەی ڕەوتە سیاسییەکان کە ٢٢ پارت نمایندەیان دەکرد، پێویست بوو پەی بە شوێنگەیەکی نەتەوەیی و بەتایبەتی بەکۆمەڵایەتی ببرێت، بەئاراستەی گشتی بۆ هەوڵەکەی فریدریک نومان friedrichnaumann. بۆ نموونە دەمەوێ ئاماژە بە لێکۆڵینەوەیەکی ئادوارد سپرانگیر (edurdspranger) بدەم، کە دوورتر دەڕوات لەو وتارەی لە ئاهەنگی کردنەوەدا گوتمەوە.

شبیگل: لە چ کاتێکدا گرنگیت بە سیاسەت دا؟ ئەو کاتەی پێش ئەمە ٢٢ پارتی سیاسی هەبوون، هەروەک چەندین ملیۆن بێ کار هەبوون لەساڵی ١٩٣٠!

هایدگەر: لەو کاتەدا لە بنەڕەتدا گرنگیم دەدا بەو مەسەلانەی کە لە "وجود و زەمەن"دا sien und zeit هاتوون. بەو نووسین و وانانەش کە لە ساڵی دواتر گوتمنەوە. مەسەلەی فیکری بنەڕەتی بوون لەسەر

پەیوەندی نائاراستەوخۆ بەپرسە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکان. ئەو پرسەش کە زیاتر جێگای پێداگرتنی من بوو وەک مامۆستایەکی زانکۆ لەو کاتەدا پرسی چارەنووسی زانست و ئاراستەکانی بوو، هەروەک پرسی نوێکردنەوەی زانکۆ و کارەکانی بوو. ئەو باسەش ڕوون بوو لە ناونیشانی گوتاری ئاهەنگی دامەزراندن: "خۆسەلماندنی بوونی زانکۆکانی ئەڵمانیا" ئاهەنگی دامەزراندت ئەو کات بۆ خستنە ڕووی ئەو ناونیشانە نەکرابوو بەڵام لەو کەسانەی فێڵیان لەو گوتارەیان کرد و ڕەخنەیان لێ گرت.. خوێندبوویەوە و بە باشی تێی ڕامابوو، لە هەلومەرجی ئەو قۆناغەدا ڕاڤەی کرد؟

شبیگل: خۆ سەلماندنی بوونی زانکۆکانی ئەڵمانیا، لە هەر دنیایەکی سەرەوژێربوودا، تەنها ئەوەیە کە لەکات و شوێنی خۆیدا نەبووە؟

هایدگەر: ئەمە چۆن بوو؟ "خۆسەلماندنی زانکۆ بۆ بوونی خۆی" ئەمەیان لەگەڵ ئەوەی کە ناوی "زانستی سیاسییە" ناجوور بوو، ئەوەی لەو کاتەدا لە ناو حزب و لە نێو ئاستی خوێندکارە سۆسیال ناسیۆنالیستەکاندا جێگای داواکردن بوو. ئەو ناونانە "زانستی سیاسی" ماناکەی بەتەواوەتی جیاواز بوو لەمانای ئەمڕۆ. مانای تەنها خودی سیاسەت نەبوو بەڵکو مانای ئەمە بوو:"زانستی ڕاستەقینە ئەوەیە کە سوودی بۆ گەل هەبێت و ئارەزووەکانی بەدەست بهێنێ. ئەوەی لە گوتاری کردنەوەدا ئاماژەم پێدا بەتەواوەتی ناکۆک و دژ بوو لەگەڵ ئەو ئاراستە "یەی بەسیاسی کردنی زانست.

شبیگل: ئایا ئێمە بەباشی تێدەگەین؟ ئایا تۆ دەتویست لەو کاتەدا جەخت لەسەر ڕەسەنێتی زانکۆ بکەیت و بیپارێزی لەو ڕەوتە

بەهێزانەی کە هەڕەشەیان لێ دەکرد؟

هایدگەر: بەڵێ... هەروەک لە بەرامبەر ڕێکخستنی تەکنیکانەی زانکۆ، بێگومان دەبێت مانایەکی دیکەی نوێ هەبێت بۆ خۆسەلماندن، دەستپێک لە بیرکردنەوە لە تەقالیدی فیکری ڕۆرژئاوایی ئۆروپی.

شبیگل: بەڕێز مامۆستا.. ئاخۆ دەکرێ وا لە قسەکانت بگەین، کە تۆ ویستووتە زانکۆ بەهاوکاری سۆسیالیست ناسیۆنالیستەکان ڕزگار بکەیت؟

هایدگەر: ئەو تێگەیشتنە هەڵەیە... نا بەهاوکاری لەگەڵ سۆسیال ناسیۆنالیستەکان زانکۆ هەر دەبێ نوێ ببێتەوە دەسپێک لە خودی خۆیەوە و ئەو شوێنگە بەهێز و پتەوە بەدەست بێنێت.. لە بەرامبەردا "بەسیاسی کردنی زانست" بەو مانایەی کە پێشتر ڕوونم کردەوە.

شبیگل: لەبەرئەوە تۆ لە گوتاری کردنەوەدا ئاماژەت بە سێ کۆڵەگەدا: کار، بەرگری، مەعریفە.

هایدگەر: هیچ کۆڵەگەیەک لە ئارادا نییە، ئەگەر ئێوە باش تێڕامابن، ئەوا مەعریفە ئاستی یان پلەی سێیەم وەردەگرێ، بەڵام لە رووی ماناوە پلە یەکە. ئەوەی پێویستە تێی ڕابمێنن، کار و بەرگریە وەک هەر چالاکییەکی مرۆیی دەسپێک لە زانستێکەوە دامەزراوە. بەوە ڕۆشن دەبنەوە و بەویش موژدە بەخش دەبن.

شبیگل: هەر دەبێ قسە بکەین دوای ئەمەش لەئاماژەدان بەو بەڵگە هێنانەوەی دەبینەوە – لەو ڕستەیەی پێشبینی ئەوە ناکەین کە ئەمڕۆ پێی ڕازی بیت.

لە پایزی ١٩٣٣ گوتت: "ناکرێ تیۆر و فیکرەکان بنچینەی بوونت بن. تەنها "ئەلفۆهرر" ئێستا و ئایندە و واقیعی ئەڵمانی و

یاسایەکەیەتی".

هایدگەر: ئەو ڕستەیە لە گوتاری ئاهەنگی دامەزراندندا نییە، بەڵکو لە ڕۆژنامەی نێوخۆیی " خوێندکارانی فرایبۆرگ "دایە. ئەمەش لە سەرەتای وەرزی خوێندنی زستانی ١٩٣٣– ١٩٣٤دا کاتێ قبوڵم کرد ببمە سەرۆکی زانکۆ ئەوەم دەزانی کە دەبێ هەندێک دەستبەرداری پێشکەش بکەم. من ئەمڕۆ هیچ ڕستەیەکی دیاریکراو نانووسم و بە هیچ شێوەیەک شتی وام نەگوتووە لەوەتەی ساڵی ١٩٣٤.

شبیگل: ئایا دەتوانین پرسیارێکی چاوەڕوان نەکراوت لێ بکەین؟ ئێستا ئەو گفتوگۆیە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە هەڵوێستت لە ماوەی ساڵی ١٩٣٣دا لە نێوان دوو ئاراستەدا بوو. یەکەمیان ناچار بوویت هەندێک شت بڵێیت، ئەمەیان ئاراستەی یەکەم بوو. بەڵام ئاراستەی دووەم زیاتر پۆزەتیڤانە بوو، ئەمەش لەکاتێکدا کە دەڵێی: " هەستم دەکرد کە شتێکی نوێ هەیە. لەم نێوەدا دەسپێکێک هەیە "

هایدگەر: ئەوە مەبەستم بوو. وام قسە نەدەکرد کە دروستکراو بێت، بەڵکو من بەهەق ئەو توانایەم دەبینی.

شبیگل: تۆ دەزانی کە بەدەسپێکردن لەم شتانەوە وا تاوانبار کرای کە تۆ پەیوەندییەکت هەبووە لەگەڵ سۆسیال ناسیۆنالیستەکان و کۆمەڵەکانیان. ئەو جۆرە تۆمەتبارکردنانەی گەیشتنە جەماوەرێکی بەرفراوان و، تاوەکو ئێستا بێ هیچ ڕوونکردنەوەیەک ماونەتەوە. لەم نێوەدا هەندێک هەن وا تاوانبارت دەکەن کە هاوپشتیت کردووە لە پرۆسەی سووتاندنی کتێبەکان کە قوتابیە هیتلەرییەکان ڕێکیان خستن.

هایدگەر: ڕێگەم لە پرۆسەی سووتاندنی کتێبەکان گرت، کەوا

لەبەردەم باڵەخانەی زانکۆدا ڕووی دا.

شبیگل: دیسانەوە هەندێک تاوانبارت دەکەن کەوا لە کتێبخانەی زانکۆ و کۆڕی فەلسەفەدا بەرهەمی نووسەرە یەهودییەکانت دەرهێناوە؟

هایدگەر: وەکو سەرۆکی کۆڕەکە هیچ دەسەڵاتێکم نەبوو جگە لەسەر کتێبخانەکەی نەبێت. هیچ کات چۆکم دانەدا لە بەرامبەر فەرمانە دووبارەکاندا، کە پێداگیرییان دەکرد لەسەر زەرووڕەتی لەناوبردنی نووسراو و بەرهەمی یەهودییەکان، هەندێک لەوانەیش کە لە کۆنەوە بەشدارییان لە هەندێ کارەکانمدا کرد، لە کۆڕی فەلسەفەدا، لە توانایاندایە گەواهی بدەن لەسەر ئەوەی کە ئێمە بەرهەمی یەهودییەکانمان دەرنەهێنا. بەڵکو گفتوگۆمان لەسەر کارەکەی ئەوان دەکرد، بەتایبەتی کارەکانی هۆسرڵ hussel گفتوگۆیان لەسەر دەکرا و ڕاڤە دەکران، وەکو چۆن پێش ساڵی ١٩٣٣ لە ئارا بوو.

شبیگل: کەواتە چۆن هۆکارەکانی بڵاوبوونەوەی ئەو تۆمەتانە ڕاڤە دەکەن؟ ئایا ئەوانە پیسی و دووزمانی نین؟

هایدگەر: لەبەرئەوەی سەرچاوەکەی دەزانم، ناتوانم نکۆڵی لێ بکەم. بەڵام هۆکارەکانی دووزمانی لەوە قووڵترن. ڕازیبوونم بەسەرۆکی زانکۆ تەنها هەلێک یاخود هۆکاری سەرەکی نەبوو لە ڕوودانی ئەو شتەدا. بۆیە هەر کاتێک دەرفەت ڕەخسابایە ئەم گفتوگۆیە گەرم دەبووەوە.

شبیگل: دوای ساڵی ١٩٣٣ خوێندکاری یەهودیت هەبوون، پەیوەندیت بەهەندێکیانەوە پتەو بوو.

هایدگەر: هەڵوێستم لە ساڵی ١٩٣٣ەوە نەگۆڕاوە. یەکێک لە خوێندکارە کچەکانم کە ناوی (هێلن فایس helen weiss) زێدە پێگەیشتوو بوو، دوای ئەوەی ڕێگەیان نەدا لە زانکۆی فرایبۆرگ بەو کارە هەڵسێ، بەمەبەستی وەرگرتنی بڕوانامەی دکتۆرا بەرەو سکوتلەندا کۆچی کرد و لە زانکۆی "بال" نامەکەی پێشکەش کرد، ناوی نامەکەیشی:" هۆکارگەرایی ڕێکەوت لە فەلسەفەی ئەرستۆدا " بوو، کەوا ساڵی ١٩٤٩لە (بال) دەرچوو. لە پێشەکی نامەکەشدا نووسیویەتی: " هەوڵی ڕاڤەکردنی فینۆمینۆلۆژیانە کە بەشی یەکەمی لێ پێشکەش دەکەم هەندێ ڕاڤەکاری هایدگەر هاوکارم بوون بۆ هەڵسان بەم کارە کە تاوەکو ئێستا دەربارەی فەلسەفەی گریکی بڵاو نەکراونەتەوە". ئەمەش دانەیەکی ئەو نامەیەیە لەگەڵ پێشکەشکردنیدا، چەندین جار سەردانی خاتوو (فایس)م کرد پێش مردنی.

شبیگل: بۆ ماوەیەکی زۆر هاوڕێی (کارل یانس برس) بوویت، دوای ١٩٣٣ هاوڕێیەتییەکەتان درزی تێکەوت. پروپاگەندەکان ئەوە دەڵێن کە هۆی ئەو درز تێکەوتنە ئەوە بوو کە ژنی (یاس برس) یەهوودی بوو. ئایا دەتوانی شتێک لەبارەی ئەم بابەتەوە بڵێیت؟

هایدگەر: هاوڕێی (یاس برس) هەر لە ساڵی ١٩١٩ەوە سەردانم دەکرد و لە (هایدل پارک) لە ماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٣ سەردانی خێزانەکەیم کرد (یاس برس) هەموو کتێبەکانی لە (نێوان ١٩٣٤–١٩٣٨) لەگەڵ سڵاوێکی هاوڕێیەتی بۆ ناردم.

شبیگل: خوێندکاری (هۆسرل)ی فەیلەسوفی یەهودی بوویت کە وانەی فەلسەفەی لە زانکۆی فرایبۆرگ دەگوتەوە. دوای ئەوەش فەرمانی دا بە دامەزراندنت لەزانکۆ. ئایا دان بە چاکەکەی دادەنێیت؟

هایدگەر: ئێوە ئەو پێشکەشکردنەی من لە کتێبی (بوون و زەمەن)دا دەزانن.

شبیگل: بێگومان. بەڵام دوای ئەوە پەیوەندییەکەت ترازا، ئایا دەتوانی یان حەز دەکەیت شتێک بڵێیت لەوەی کە ڕووی نەداوە؟

هایدگەر: جیاوازییەکان لەبارەی پرسە جەوهەرییەکان توند و کەڵەکە بوون. لە سەرەتای سییەکاندا (هۆسرل) بەرەو ئەوە چوو کە بەپرۆسەی یەکلاکردنەوەی حیساباتەکانی لەگەڵ (ماکس شیلەر) و بەئاشکرا لەگەڵ مندا جێبەجێ بکات. لە تواناشمدا نەبوو درک بەو هۆکارە بکەم کە پاڵی بە (هۆسرل)ەوە نا بۆ بیرۆکە فەلسەفییەکانی من بەئاشکرایی.

شبیگل: لە چ بۆنەیەکدا ئەمە ڕووی دا؟

هایدگەر: لە کۆشکی وەرزشدا لە بەرلین (هۆسرل) لە بەرامبەر خوێندکارەکاندا قسەی کرد. ئەریک موهسام Erich muhsam لەبارەی ئەو دەست تێوەردانەی لە یەکێک لە ڕۆژنامە گەورەکانی بەرلیندا نووسی.

شبیگل: دژایەتی لەخودی خۆیدا زۆر گرنگ نییە. بەڵکو گرنگ ئەوەیە کە هیچ پەیوەندییەکی بەوە نەبووە کە لە ساڵی ١٩٣٣دا ڕووی دا.

هایدگەر: بە هیچ شێوەیەک.

شبیگل: دەوترێ تۆ لە ساڵی ١٩٤١ لەکاتی بڵاوبوونەوەی چاپی پێنجەمی (وجود و زەمەن) بەئەنقەست پێشەکی یەکەمت کە بۆ (هۆسرل) بوو سڕیەوە.

هایدگەر: بەڵێ ئەوە ڕاستی بوو. هۆکارەکەشم لە کتێبی: (unterwegs zur sprache). ڕوون کردۆتەوە کە ئەوەی خوارەوە تیایدا دەبینییەوە: "بۆ ئەوەی بەرپەرچی پروپاگەندە هەڵەکان بدەمەوە، زۆر جاران دوودڵ بووم. دەبێ ئەوە بڵێم پێشکەش کردنەکە لە (وجود و زەمەن)دا لە چاپی چوارەمدا کە لە ساڵی ١٩٣٥دا بڵاوبۆوە لە شوێنی خۆیدا بوو. بەڵام کاتێک چاپخانەکە ئەوەی بینی کە پێشەکی کتێبەکە تووشی هەندێ تەنگوچەڵەمە بەڵکو ڕێگرتنی دەکات، داوای لێ کردم لایبەم، منیش قبوڵم کرد بە مەرجێک ئەو تێبینییەی کە هەبوو لە لاپەڕەی ٣٨دا بمینێتەوە. کە تیایدا هاتبوو:" ئەگەر ئەو لێکۆڵینەوەیە چەند هەنگاوێک بەرەو پێشەوە ڕۆیشتبێت لە بواری لێکۆڵینەوە لە خودی شتەکان، ئەوا نووسەر سوپاسی هۆسرل دەکات کە هاوکاری کردووە لە ئامادەکردنی بابەتەکەی لە میانەی ساڵانی خوێندن لە فرایبۆرگدا. ئەمەش بەهۆی باشی ئاراستەکردن و توانای تێبینی ئەو، بۆ ئەو کارانەی پەیوەست بوون بە فیۆمینۆلۆژیا کە هەلێکم بۆ ڕێک نەکەوت بڵاو بینەوە.

شبیگل: کەواتە سوودی نییە پرسیاری ئەوەت لێ بکەین ئاخۆ بەڕاست ڕێگەت لە مامۆستای شەرەف هۆسرل گرت لەوەی بێتە ناو کتێبخانەی زانکۆ، کتێبخانەی کۆری فەلسەفی کاتێک سەرۆکی زانکۆ بوویت.

هایدگەر: ئەوە دووزمانی و قین لە دڵییە.

شبیگل: هیچ نامەیەکیش نییە کە ئەو ڕێگە گرتنەی تیا بێت؟ چۆن ئەو تۆمەتەت ئاراستە کرد؟

هایدگەر: نازانم.. هیچ ڕاڤەیەکیشم بۆ ئەمە نییە، دەتوانم مەحاڵی

تۆمەتێکی واتان بۆ ڕوون بکەمەوە، ئەویش بەئاماژەدان بەڕووداوێک کە نەزانراوە. کاتێک سەرۆکی زانکۆ بووم، وەزارەتی پەروەردە دەستی بە دوو مامۆستای یەهودی لە پۆستەکانیان کێشایەوە، یەکەمیان (فۆن هاوزەر) بوو کە دواتر خەڵاتی نۆبڵی وەرگرت، لەو کاتەدا مامۆستای پزیشکی و بەڕەێوبەری نەخۆشخانەی زانکۆ بوو. دووەمیان (فۆن هێفسی) بوو کە مامۆستای فیزیا و کیمیا بوو، بەڵام توانیم بیانگێڕمەوە پۆستەکەی خۆیان بەهۆی ئەو پەیوەندییانەی کە بۆ خۆم لە ناو وەزارەتدا پێیان هەڵسام. ئەگەر بەو کارە هەڵبستم و لە هەمان کاتدا واش هەڵسوکەوت لەگەڵ هۆسرل بکەم کە ئەو کاتە خانەنشین بوو کەوا مامۆستام بوو، بەو شێوە هەڵسوکەوتە ئەوا شتێکی تەواو ناماقوولە ! دواتر من ڕێگەم لەو خۆپیشاندانانە گرت کە هەندێک لە خوێندکارەکان و مامۆستایان دژی (فون هاوزەر) ڕێکیان خستبوو، لەو کاتەدا شتێک هەبوو بەناوی privatdozeulen."مەبەست مامۆستا بێ کورسییەکانە " ئەوانەی سنووریان بەزاندبوو دەیانگوت ئەوە هەلێکە بۆ ئەوەی بچینە پێش کاتێکیش پەیوەندییان پێوە کردم دەرم کردن.

شبیگل: تۆ لە ناشتنی هۆسرلدا ئامادە نەبوویت.

هایدگەر: دەمەوێ ئەوە بڵێم کە ئەو تۆمەتەی دەیەوێ بڵێت من هەوڵمدا بۆ پچڕاندنی پەیوەندییەکانم بە (هۆسرل)وە هیچ بنەمایەکی ڕاستی نییە. خێزانەکەم لە ساڵی ١٩٣٣ لەنامەیەکیدا بۆ خێزانی هۆسرل بەناوی ئێمە نووسیویەتی و تیایدا باس لە دانپیانانی ئێمە دەکات بۆ چاکەی ئەوان، هاوپێچ لەگەڵ چەپکێ گوڵ ئەم نامەیەم بۆ هۆسرل نارد. خێزانی هۆسرل بە شێوەیەکی کورت وەڵامی دایەوە و

پێی ڕاگەیاندین کە پەیوەندی نێوان هەردوو خێزانەکە کۆتایی هاتووە. ئەگەر تۆ بێ تاقەت بووی لە گوزارشت کردن و دانپیانانم بەچاکە و ڕێز و ستایشم لە کاتی نەخۆشی و مردنی هۆسرلدا، ئەوا هەڵەیەکی مرۆییە. داوای لێبووردنم لەوە کرد لە بەرامبەر خێزانی هۆسرل لە نامەیەکدا کە بۆم ڕەوانە کردبوو.

شبیگل: ساڵی ١٩٣٨هۆسرل مرد. هەر لە فیبرایەری ١٩٣٤یش دەست کێشانەوەی خۆت لە سەرۆکایەتی زانکۆ پێشکەش کرد، چۆن ئەو بڕیارەت دا؟

هایدگەر: لێرەوە ئەبێ تۆزێک فراوانتر بچمە نێو وردەکاری قسەکردن بۆ بەزاندنی ڕێکخستنی تەکنیکی زانکۆ، واتە بۆ نوێکردنەوەی کۆلێژەکان لە ناوخۆدا دەسپێک لە کارەکانیان لە بەرامبەر خودی شتەکان. لە وەرزی زستانی ١٩٣٣– ١٩٣٤دا پێشنیاری ناوی ئەو هاوڕێیانەم کرد کە لە ڕووی تەمەنەوە لە من بچووکتر بوون بۆ ڕاگرایەتی تەواوی کۆلێژەکان کە تواناکانیان گەورە بوو لە بواری پسپۆرییەکانیاندا، ئەمەش بەبێ تەماشاکردنی پەیوەندییان بەم حزبەوە. بەم شێوەیە (ئەریف فۆل) بووە ڕاگری کۆلێژی یاسا و (شادۆ ولدت) بووە ڕاگری کۆلێژی فەلسەفە و (سورغال) بووە ڕاگری کۆلێژی زانست و (فۆن مۆلۆندرۆف) کە لە پۆستی سەرۆکایەتی زانکۆ دوور خرایەوە بووە ڕاگری کۆلێژی پزیشکی. هەر لە کۆتایی ساڵی ١٩٣٣ ئەوەم بۆ ڕوون بووەوە کە پرۆسەی نوێکردنەوە لە ناو زانکۆدا بەلای منەوە شتێکی مەحاڵە. ئەویش بەهۆی بەرگری پیاوانی فێرکردن و حزب بۆ ئەم شتە هەندێک لە هاوڕێکانم ڕەخنەیان لێ گرتم بەوەی هەندێ لە خوێندکارانم

هێناوەتە نێو ئەنجوومەنی زانکۆ، ئەو پرسە ئێستا بەشێوەیەکی ئاسایی ڕوو دەدات. ڕۆژێکیان لە وەزارەت بانگ کرام داوام لێ کرا کە ئەو ڕاگرانەی دامەزراندبوون بەهەندێ دۆستی تر بیانگۆڕم، ئەم پێشنیارەم ڕەت کردەوە هەڕەشەی دەست لەکارکێشانەوەی خۆم کرد ئەگەر بێت و وەزارەت لەسەر ئەم شتە سوور بێت. هەر ئەوەش بوو بەکردەیی ڕووی دا. لە فیبرایەری ١٩٣٤ دەستم لەکار کێشایەوە، ئەمەش دوای "١٠" مانگ لەدەست بەکاربوونم وەک سەرۆکی زانکۆ. ڕۆژنامەوانانی ئەڵمانی و بێگانە لەسەر ئەو کارە بێدەنگ بوون. کەچی هەواڵی دامەزراندنی منیان بە شێوەیەکی هەرا ئامێز ڕاگەیاند.

شبیگل: *ئایا پەیوەندییەکانت دوای دەست لە کارکێشانەوەت لە سەرۆکایەتی زانکۆ لەگەڵ سۆسیال ناسیۆنالیستەکاندا گۆڕا؟*

هایدگەر: دوای دەست لەکارکێشانەوەم، تەنها بەکاری مامۆستایەتی وازم هێنا. لە ماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٤ وانەیەکم لەسەر لۆژیک پێشکەش کرد، لەوەرزی دووەم ١٩٣٤- ١٩٣٥ وانەیەکم سەبارەت بە (هۆڵدەرلین) پێشکەش کرد. هەروەک لە ساڵی ١٩٣٦دا لە وانەکاندا دەربارەی نیتچە قووڵ بوومەوە. ئەوانەی کە توانای گوێگرتنیان هەبوو لەوە تێگەیشتن کە ئەوەی لەو وانانەدا گوتم، ئاراستەی سۆسیال ناسیۆنالیستەکان بوو.

شبیگل: *چۆن پرۆسەی دامەزراندنی سەرۆکی نوێ بەڕێوەچوو؟ لە بۆنەکەدا ئامادە بوویت؟*

هایدگەر: ئامادەبوونم لە ئاهەنگی فەرمیدا ڕەت کردەوە.

شبیگل: *ئایا سەرۆکی نوێ ئەندامی حزب بوو؟*

هایدگەر: پیاوی یاسا بوو، ڕۆژنامەی حزبیش dvAlemanne بەمانشێتێکی گەورە ناوهێنانی وەک سەرۆک ڕاگەیاند: " یەکەم سەرۆکی زانکۆی سۆسیال ناسیۆنالیستییە ".

شبیگل: حزب چۆن *هەڵسوکەوتی لەگەڵدا* کردی؟

هایدگەر: بەردەوام لەژێر چاودێریدا بووم.

شبیگل: *زانیاریت بەرامبەر ئەوە هەبوو؟*

هایدگەر: بەڵێ کێشەی دکتۆر (هانکە(hanke)).

شبیگل: چۆن *تێبینی ئەوەت کرد؟*

هایدگەر: دوای ئەوەی لە وەرزی زستان ١٩٣٦- ١٩٣٧دا چوومە میتینگی دکتۆراکەی سەردانی کردم و لەو کۆڕە باڵایەدا بەشداری کرد کە لە ماوەی هاوینی ١٩٣٧دا سەرپەرشتیم کرد. هەواڵگەری بۆ چاودێری کردنی منیان ناردبوو.

شبیگل: بۆچی *لەناکاو هاتە سەردانت؟*

هایدگەر: بەهۆی ئەو کۆڕەی تایبەتم کردبوو بە نیتچە لە ماوەی وەرزی هاوینی ١٩٣٧دا، دوای زانیاری لەسەر ئەو ڕێگەیەی پێی جێبەجێ دەکرا، دانی بەوە دانا کە ناتوانێ بەکاری چاودێری کردن هەڵسێ، دەیویست لەوە ئاگادارم بکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانم ئەوە بزانم لە ئایندەدا چیم بەسەردێت.

شبیگل: *کەواتە* حزب *بەتوندی چاودێری دەکردی؟*

هایدگەر: دەمزانی کە قسەکردن دەربارەی کتێبەکانی من قەدەغەیە، بۆ نمونە ئەو لێکۆڵینەوەیەی کە پێی هەڵسام لەسەر تیۆری ئەفلاتوون لە مەعریفەدا. گۆڤاری لاوە هیتلەرییەکان بەقینەوە هێرشیان کردە

سەر ئەو وانە بێژییەی من دەربارەی هۆڵدرلین کەوا لە ماوەی بەهاری ١٩٣دا لە پەیمانگای ئەڵمانی لە ڕۆمادا گوتمەوە. ئەوانەی ئەو پرسەیان لا گرنگە دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ گۆڤاری ئەریک کریاک -uel kimwerden بۆ ئەوەی ئەو هێرشە بخوێنێتەوە کە هەر لەسەرەتای هاوینی ١٩٣٤دا بەرامبەرم کرا. حکومەتی ئەڵمانی ئەوەی ڕەت کردەوە کە بمنێرێ بۆ ئامادەبوون لە کۆنگرەی جیهانی بۆ فەلسەفە کە لە پراگ و ساڵی ١٩٣٤دا بەسترا. هەروەک من لە کۆنگرەی جیهانی تایبەت بەدیکارت کەوا لە پاریس ساڵی ١٩٣٧دا بەسترا ئامادە نەبووم. لێژنەی کۆنگرەی پاریس بە ئامادەنەبوونی من سەریان سوڕما، بۆیە لە ڕێگەی مامۆستا (بریهایی)کە مامۆستای فەلسەفە بوو لە زانکۆی سۆربۆن بەداوایاندا ناردم بۆئەوەی ئەو پرسە ڕوون بکەمەوە، بۆ تێگەیشتن لەو هۆیانەی کە وایان لێ کردم کە لە ناو شاندی ئەڵمانیدا نەبم. لە وەڵامدا داوام لە لیژنەی کۆنگرەکە کرد کە ئەم پرسە لە لای وەزارەتی پەروەدەوە لە رایخدا ڕوون بکەنەوە. دوای ئەمە داوەتنامەیەکم لە بەرلین پێ گەیشت کە داوام لێ دەکات پەیوەندی بە شاندەکەوە بکەم، ڕەتم کردەوە. دەقی هەردوو وانە بێژییەکانم (میتافیزیکا چییە؟) و (جەوهەری حەقیقەت)م بەنهێنی و بەبێ بەرگ فرۆشتن. ئەو وتارەی کە لەکاتی دامەزراندنمدا وەک سەرۆکی زانکۆ پێشکەشم کرد بەفەرمانی حزب دوای ساڵی ١٩٣٤ کۆکرایەوە.

شبیگل: کەواتە دوای ئەمە بارودۆخەکان شڵەژان؟

هایدگەر: لەدوا ساڵی شەڕدا (٥٠٠) کەس لە گرنگترین زانایان و هونەرمەندان لە خزمەتی شەڕ بەخشران. بەڵام من لەگەڵدا نەبووم.

بەپێچەوانەوە بانگ کرام بۆئەوەی بە کاری قایمکردنی سەر ڕووباری ڕاین هەڵسم.

شبیگل: کارل بارت karlbarth یش لە بەرەکەی تر کە بەری سویسرایە بەو کارە هەڵدەستا.

هایدگەر: ئەو ڕێگەیەی کە بەهۆیەوە ڕووداوەکان ڕوویان دا زۆر گرنگ بوون سەرۆکی زانکۆ و هەموو دەزگای فێرکردنی بانگ کرد، وتارێکی کورتی خوێندەوە کە ئەمە ناوەڕۆکەکەی بوو: ئەو ڕێوشوێنانە گیرانە بەر لە لایەن دەزگای باڵا و حزبی سۆسیال ناسیۆنالیستەوە ڕەزامەندی لەسەر کراوە. ئەویش ئەوەیە دەزگای فێرکردن دەکاتە سێ گروهـ یەکەمیان ئەو گروهەی ناکرێ دەستبەرداری بین، دووەمیان ئەو گروهەی دەکرێ و ناکرێ دەستبەرداریان بین، سێیەمیان ئەو گروهەی کە دەکرێ بەتەواوەتی دەستبەرداریان بین. لە سەرووی ئەو لیستەشدا کە دەکرا دەستبەرداریان بن (هایدگەر و ڕیتار) بوون. لە ماوەی وەرزی ١٩٤٤– ١٩٤٥ دوای کۆتایی هاتنی کاری قایمکردن لەسەر ڕووباری "راین" وانەیەکم بەناوی (شیعر و فیکر Dichteu und denken) پێشکەش کرد، کەوا تەواوکەری وانەکەم بوو دەربارەی نیتچە، واتە ڕوونکردنەوەی هەڵوێستم بوو لە سۆسیال ناسیۆنالیستەکان. دوای ماوەی دووەم لە میلیشای گەلێری کرامە سەرباز Volksstunm کە تیایدا بەتەمەنترین کەس بووم لە نێوان سەربازەکانی دەزگای زانستیدا.

چۆن لەگەڵ هایدگەردا دژی هایدگەر بیر بکەینەوە؟

یورگن هابرماس

لێرەوە مارتن هایدگەرمان وەک فەیلەسوفێک لا گرنگ نییە، بەڵکو ئەوەی سەرقاڵمان دەکا، تیشکدانەوە سیاسییەکەیەتی، هەروەک کاریگەرییەکەشی لەسەر بۆچوونەکانی نێوەندی زانکۆیی نا، بەڵکو ئاستی پێکهات و قورسایی ئیرادەی ئەو خوێندکارانەی کە جێگەی گەشانەوەو سەرهەڵدانی حەماسەت بوون.

ئەستەمە بلیمەتی بوون بەبێ گیروگاز بێتە کایەوە، لەوانەشە هیگل لەسەر ڕاست بووبێ کە بیری لەوە کردەوە، ئەو تاکانەی مێژووییەکی گەردوونییانەیان تیا خولقاوە، ناکرێ لەسەر بنەما و پێوانەی ئەخلاقییانە (مۆراڵییانە) حوکمیان بەسەردا بدەین. وەلێ کاتێ ئەو گرفتە هاوکار دەبێت بۆ تێگەیشتن لە بلیمەتیی، یان بەگوتەیەکی ڕاستتر سەرچاوەی مەعریفە پێدانیەتی، لێرەوە هاوکات ئەوەی دواییان دەبێتە هۆی تێکدانی سیاسییانە، بەئاگایی بوونی

ڕەخنەگرتنیش لای خەڵک (گەل) لەو حاڵەتەدا شەرعیەتی خۆی بەدەست دەهێنێتەوە. بەڵام ئەو ڕەخنەیە ناکرێ حوکم بەسەر شتێکدا بدات کە لەتوانای نەبووە هەستی پێ بکات، وەک ڕووداوەکانی تایبەت بە ژیانی کەسەکە، کە ئامادەکاری و پێکهێنەری بۆ بڕیارەکانی تاک دەکات.

هەقی ئەو ڕەخنەیە بەسانایی تەفسیرێک بداتە ئەو بارودۆخەی کە زەمینە خۆشکەری بووە، بۆ بەدەرکەوتنی ئاژاوەو تەنگەژە مەردوومییەکان، بەو مانایەی ئەو بارودۆخەی کە لە ئاییندەدا، بێ شک دەبێ، بۆ لۆژیکی ڕێگرتن لە ڕوودانی ڕووداوی لەو جۆرە بگۆڕێت.

هەر لە ساڵی ١٩٤٥یشەوەو، لە چەندین ڕووی جیاوە، مەسەلەی هایدگەرو فاشییەت خرایە ڕوو. لەو جەدەلەشدا جەخت لەسەر ئەو گوتارەی هایدگەر دەکرایەوە کە لە ساڵی ١٩٣٣و لەکاتی دامەزرانی بە راگری زانکۆی (فرایبۆرگ) پێشکەشی کردبوو، تیایدا باسی لە (گۆڕانکارییەکی قووڵ لە وجودی ئەڵمانیادا) کردبوو، لێرەشەوە ئەگەر ڕەخنەمان لەو ئاستە بوەستێتەوە، ئەوا بەسادەیی دەمێنێتەوە. بەپێچەوانەوە، گرنگ و سەرکەوتووشە کە بزانین دانەری "وجودو زەمەن" (کەوا گرنگترین ڕووداوی فەلسەفییە لە فینۆمینۆلۆژیای هیگڵەوە) چۆن ڕێگەی بە خۆی دا بۆ دابەزینە ئەو ئاستەی فیکری سەرەتایی، کە بۆخاوەن ڕوانگەیەکی نەخشار و ڕێکوپێک لەساتی یەکەمەوە، تەنهاو تەنها قسەیەکی گەورەکراو و بێ جوانپۆشی بوو لە شێوازدا.

مەبەستم لە مەیان گوتاری هایدگەرە لەمەڕ بڕیاردانی زانکۆی ئەڵمانیا لەسەر چارەنووسی خۆی. مەسەلەی ئەنتڵنجنسیای فاشییەت

کەوا لەو شێوە بارودۆخەدا دەخرێتە روو، لەوە دەچێ جەختکردن و توندوتیژتر بێت، کاتێک لە ڕێگەی بیرکردنەوەماندا ئەوە دەرەنجام دەکەین، کەوا ناکرێ ئەنتلێنجنسیای فاشییەت تەنها بۆ هۆکارێکی سادە هاتبێتە ئاراوە، ئەویش ئەوەیە کە ڕووکەشی کۆمەڵە موڵکدارێک و فەرمانبەرانێکی بەکاربراو لە چوارچێوەی نازییەتدا ئەو خستنە ڕووەیان قەبووڵ نەکرد کە ڕۆشنبیران پێشکەشیان کردبوو. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو بیرمەندانەی کەوا عەقڵیەت و بابەتە هەمەوارکراوەکانیان گونجاو و تەبا بوون لەگەڵ تەماهییەکانی فاشییەت، ئامادەگییان هەبوو. پێویست ناکات لێرەوە هیچ ناوێک بەرین، چونکە ئەم مەسەلەیە بەرەو لەیەک نەگەیشتنمان دەبات. هێزەکان ئامادەگییان هەبوو، تەنها بەرتەسکی ڕوانینی فەرمانبەرەکانی چوارچێوەی نازییەت بوون کە سەرکردایەتی ئەو هێزانەیان دەکرد بۆ ئۆپۆزسیۆنی، بەشێوەیەک کەوا (بزاڤە)کە لە پرۆسەی سەرنگۆمکردن و لە ناوبردنی ئەوانەی کە هەڵگری بەرپرسیارێتی کولتووری ڕۆشنبیری بوون، توانی بەشێوەیەکی تەواو ئاشکرا بەدەربکەوێت لە لایەکی دیکە"سۆسیالیزمی نەتەوەیی" شتێک نەبوو جگە لە پاشماوەیەکی ڕووخاوی بەسەرچوو کە لە نێو ڕەوتە گەورەکانی ئەو سەردەمەدا بێ بنەما و فشۆڵ بوو، هەروەها نامۆ بوو لە ناو کۆمەڵگای ئەڵمانیاداو لە دەرەوەڕا زێدەی کرابووە سەر. بێگومان لە بەردەم ئەو مەسەلەیەشدا، هیچ کاردانەوەیەکی زەرووری و کۆتایی هێنەر لە تەقلیدی (باوی) ئەڵمانی بەرهەم نەهات.

لەگەڵ ئەوەشدا نابێ ئەوە بەرهەم بێنین کە هەڵەیەو، سەرزەنشتی ئەو هەوڵانەش بکەین کە بەهەمان ئاراستەی ڕۆمانی"تۆماس

مان"(دکتۆر فاوست)دا ڕۆیشتن و هەوڵی دا لە ناو کلاسیکییەتی ڕۆشنبیری ئەڵمانیدا لە ڕەچەڵەکی نازییەت بکۆڵێتەوە، بۆئەوەی ئەو دژەبەرایەتی و ململانێیە ئاشکرا بکات کە لە قۆناغەکانی داڕمانیاندا بەرەو فاشییەت دەچن. مەسەلەی ئەنتلێنجنسیای نازییەتیش وەک مەسەلەیەکی بەر لە مێژووی نازیەت ڕوون دەبێتەوە، هەر لە ساڵی ١٩٤٥ەوە بارودۆخ لە ئەڵمانیادا بەرەگەزێکی بنەڕەتی جیا دەکرێتەوە کە خۆ لێ لادانی خستنە ڕووی بابەتێکی لەو جۆرە لەئارا بوو، هەروەها دەربارەی ئەو دووخاڵە:- شەرعیەتی خستنە ڕووی ئەم ئۆبژێکتیڤە. ٢- مەسەلەی خۆدزینەوەو هەڵاتن لێی. بۆ ئەمەش بەڵگەیەکی ئەدەبی زۆر گرنگمان هەیە.. ئەویش کتێبی هایدگەرە بەناوی (سەرەتایەک بۆ میتافیزیکا) کەوا کۆمەڵە دەقێکەو لە ساڵی ١٩٣٥ دا نووسیویەتی. هەروەک لە پێشەکییەکەیدا دەری دەخات، ئەو کۆمەڵە تێبینییانەی کە زێدە کراونەتە نێو کەوانەکان لە هەمان کات و سەردەمدا نووسراون.

لە ڕۆژنامەی ٢٠٢دا هایدگەر باس لە (سۆسیال ناسیۆنالیستی) و هەروەها "بالآیی ئەو بزاڤە و ڕاستییە نێوخۆییەکان" دەکات (مەبەستی لە بەیەکگەیشتنی نێوان تەکنیکی بەدەستهاتوو لەسەر ئاستی گەردوون و لە نێوان مرۆڤی مۆدێرن)ە. کاتێکیش تێبینی دەکەین کرۆکی ئەو بیرۆکانە لە ساڵی ١٩٥٣ بۆ یەکەم جار بەبێ هیچ قسە لەسەرکردنێک دەرکەوتن.

لێرەوە لە توانامانـدا هەیە ئەوە وێنا بکەین کەوا گواستنەوەیەکی بەئەمانەتەوەیە لەو ڕەهەندەی هایدگەر بیری لێ دەکاتەوە. هەروەک زۆر پێویست نییە گەواهییەک بۆ بالآیی سۆسیالیزمی نەتەوەیی و

ڕاستییە نێوخۆییەکانی بدەین، ئەگەر بهاتباو ئەنجامگیری ناوەڕۆکی ئەو لێکچەرانەی کە لەو ماوەیەدا گوترانەوە نەبان هایدگەر بەئاشکرا بەڕووبەڕووبوونەوەی پرسیاری سەرجەم پرسیارەکان هەڵدەستێ، پرسیاری وجودو پەیوەندی بە بزاڤی مێژوویی لەو ماوەیەدا.

ئەوەش زانراوە کە (ئێستا) بە نیسبەت هایدگەر مەحکومە بە چارەنووسی لەبیرکردنی وجود. بێ شک گەلان لە میانەی مەشغەڵەت و بەرهەمهێنانی پەیوەندییەکی دیاریکراو لەگەڵ شتەکان هەڵدەسەنگێنرێن، وەلێ لە ئەمەدێکی دوورەوەو، لەئەوجی وجودەوە هاتۆتە خوارەوە. لەبەرئەوە، ئەگەر ئێمە لە روانگەی میتافیزیکییانە قسەمان کرد، دەتوانین بڵێین ساتمە دەگرین، ئەو گێژاوەش بەئاشکرا لەمیانەی دیاردەکانی تەکنیکارییەوە دووپات دەبنەوە، وەلێ لە ڕاستیدا ئەو تەکنیکارییە بە یەک شێوەو نەسق لە هەموو شوێنێکدا گەشەی نەکردووە. بۆ نموونە ئەوروپا لە نێوان بەرداشی ڕوسیاو ئەمریکای لاتیندایە، کە لە جەوهەردا لێک دەکەن ئەوان:"ئەو شێتییە کۆتاییە نین بۆ شالاوبردن و تەکنیکاریی و هەڵچوونە توندوتیژەکان، ئەوەش ئامادەکردنێکی شێواوە بۆ ئەو مرۆڤانەی بوونەتە ژێرباری یاسا و ڕێساکان"کە بەنیسبەت ئەوان زەمەن جگە لە خێرایی مانای شتێکی تر ناگەیێنێ.

٢

تاریکستانی دنیا و گەندەڵی زەمین، دەستەمۆکردنی مرۆڤ و گلبوونەوەی ڕق و کینە، گومان لە هەموو شتێک کە ئازاد و خوڵقێنەر بێت لە ئەوروپادا بڵاو دەبێتەوە. لەبەرئەمەش لە ئایندەدا چارەنووسی گەردوون لە ئەوروپاوە بڕیاری لەمەڕ دەدرێ، بەدەسنیشانکردن لە ناوجەرگەی ئەو گەلەی لە (ناوەند)دا دەژێت و زیاتر لە هەر گەلێکی تر تووشی (فشاری توندترین بەرداش دەبێتەوە):" ئەو گەلەی کە زۆرترین دەرودراوسێی هەبن، لە ئەنجامدا ئەو گەلەیە کە زیاتر بەرەنگاری ترسناکی دەبێتەوە، بەمانایەکی دی ئەو گەلانە گەلی میتافیزیکین". بەڵام لە میانەی ئەو دژە مەیلەی هەیەتی گەل ناتوانێ چارەنووسێکی باڵا بۆخۆی بنیات بنێ، تەنها ئەگەر توانای ئەوەی هەبێ بەڕێگەیەکی خوڵقێنەرانە خاوەنی ئاکار و کولتووری تایبەتی خۆی بێت. با ئەمەش ڕوون کەینەوە: بەهۆی حاڵەتێکی سیاسیی لە ساڵی ١٩٣٥دا کەوا بەهۆیەوە ململانێ لە دوو لایەندا سەرچاوە دەگرێت و، بەم مانایەی لە یەک کاتداو بەیەکەوە دژی ڕۆژئاوا و دژی ڕۆژهەڵات بێت. هایدگەر ئەو ڕەونەقی قۆناغە دەبینێ بۆ وجود، کە ماوەیەکی زەمەنی، مەزەنەکراوە و زیاتر لە هەزار ساڵ زەمینە خۆشکەری بووە، ئەو جۆرە قۆناغەش ئەرکێکی دیاریکراوی لە مێژووی گەردووندا خستە ئەستۆی گەلی ئەڵمانی، بۆ ئەوەی لەوشێوازەش بگەین کە لە لێکچەرەکاندا خۆی نواند و ئەو هێزی تیشکدانەوە و دەینونەیەش کە لێیەوە هەڵقوڵاوە. لێرەوە وا پێویستە ئەو جەدەلییەتە بەدەست بێنین کە هایدگەر لە ڕێگەیەوە قسە بۆ گوێگرەکانی لە ساڵی ١٩٣٥ و خوێنەرانی لە ساڵی١٩٥٣دا دەکات. ئەو بانگەشەی دەکردن بۆ بوون و وجودێکی

قارەمانانە دژ بەڕووخان و خراپی ڕۆژانەیی و هەمەڕەنگییە تایبەتەکانی ئەو داواکردنەن کە دەکرێ لە سێ دیاردە بەدەربخرێت.

(هێز) ئەو توانایەیە کە تاکی ئەرستۆکرات دەگەیەنێتە ئاستی بەرزتر لەشێوە زبرەکەی ئاستی گشتی. ئەو ئەرستۆکراتییەی کەوا سەروەرییەکەی دیاری دەکات بەرز دەبێتەوە بۆ ئاستی خانەوادەکان و پایەو دەسەڵاتەکەی کە بە تایبەتمەندییەکانی بوونی خۆیان دەبینێ، لەو ڕێگەیەوە بەدەستیان دەهێنێ. بەڵام خەڵکە عەوامەکە "وەک بارە بەرن" ئەمەش ئەو دەستەواژەیەی (هیرۆکلیس)ە کە هایدگەر لێی خواستووەو لەسەری ڕازیبووە، ئەمانەش شتێک نین جگە لە کۆمەڵە کەر و سەگێک."راستەقینەیی بۆ هەموو خەڵک نییە، تەنها بۆ بەهێز و باڵادەستەکانە"(هیرۆکلیس).

لەدوای ئەمە فیکر(dergist) ئەو شتەیە کە بیرمەند (deker der) لە ڕۆشنبیر جیا دەکاتەوە مەسەلەی ژیریش ئاراستەیە بۆ ئەو شتانەی کە وایان لێ دەکات ئامادەباش بن بۆ ئەو بەکارهێنان یان ئەمیان بەو شێوە دەستگرتنەشی کە شتەکان ڕاست دەکاتەوە، ئەمەیان دەچێتە هەمان ئاست.. ژمارە و فراوانییەکەی دوو ڕەهەندی گرنگن و (لێهاتوویی)ش ئەو مانایە نییە بەنیسبەت ئەو فیکرەیەی کە لە زێدەبوونی سامان سەرچاوەی گرتووە.

ئەو (بیر)ەش کە شوێنکەوتەی کاریگەری یاساکانی لۆژیکی کلاسیکین، دەستەوەستانن لە هەستکردن بەمەسەلەی وجود و خستنە ڕووی هەر مەسەلەیەکی دی.. خوێندکاران ئەوە فێر دەبن کە بیرکردنەوە و تێبینی و پێوانە شتی دراون و مەسەلەکە تەنها پەیوەستە بە بەهرەو مەشقکردن، دابەشکردن بەسەر ئاستی

سەراپاییدا. رووکەشی و قووڵایی، لە مادده بەتاڵن و دەوڵەمەندیشن پێی، هەڵچوون و خوڵقاندن، ئەو وەسفە دژانەن کە هەریەک لەژیری و فیکر تایبەتمەندە پێیەوە. هایدگەر بەهێز و توانایەکی توند داکۆکی لەفیکر دەکا دژ بەهەر گوتەیەکی زێدەڕۆیی کە لەمەڕی بکرێ. لێرەوە ئەمەیان فیکر نییە، بەڵکو تەنها ژیرییە، ئەمەیە کە هایدگەر تیلە نیگاکەی لەوێوە ئاراستەی نەژادە ڕەسمییەکانی نازییەت دەکات (زانستی باشکردنی نەسل یان نەژاد).

ئەوەیە کە دەبێ بخرێتە بەر تواناکانی جەستەیەکی تەندروست و ئاکاری، ئەوەیە کە هەڵوەشانەوە، بەردەوام فیکر دادەبەزێنێتە ئاستی ژیرییەکی سادەو بێگەردییەکەشی ناکرێ تێبپەرێندرێ، تەنها بەو فیکرە نەبێت کە زیاتر ڕەگەکانی بۆ ڕەسەنێتی دەگەڕێنەوە.

دواین جار (بوێری) دەخرێتە سەر هێزی فیکر، بوێرییێکی زۆر نادیار، کە لە توندوتیژی و هەڵە نەترسێت، دیار، پاشقۆڵگرتن و وەهم، گومڕایی هەموویان ئەو هێزانەن کە سەرچاوەکەیان وجود خۆیەتی. بە تەنها عەقڵی ڕۆژانە هەست بەهێزە سیحرییەکەی ناکات و دەیشێوێنێ و تووشی لادانی دەکات، تا ئەو کاتەی تەنها بۆ هەڵەیەکی سادەی دەگۆڕێت.

فیکری بوێر سەرلەنوێ پێکهێنانی ژیانمان لە ناو مێژووی وجوددا بەشێوەیەک دەگێڕێتەوە، بەتەواوەتی وەک ئەوەیە کە لە سەردەمی گریکی و پێش ئافلاتوون پێکهاتبوو. ئەمەش بۆ ئەوەی بلێت بەڵێ بۆ هەموو سەرەتایەکی ڕاستەقینەیی کە خۆی دەربخات، تا ئەو کاتەی لە خەتەرو سەرەڕۆیی کردندا دەژێت: ئەوەیان کە بەتوندوتیژی هەڵدەسێت و ئەوەشیان کەوا ئەو خالیقەیە بەسەر کائینەکەدا زاڵ

دەبێت و ئەمەیان بەو مانایەی کە لە گوتارەکەیدا بەرەو ئاراستەیەکی نادیار ڕێگە دەبڕێت لەوێشەوە بۆ روانینێکی شاراوەو دیدارییانەو ئەو کردارەشی کە هێشتا جێبەجێی نەکردوو بۆچی!.

لێرەوە توندوتیژی ئەو مانا ڕووکەشییەی نییە کە (دەمارگیرییەکی حەقیقی و سەرەتایی بێت)، بەڵکو بەتەواوەتی پێچەوانەی ئەمەیانە. مرۆڤی ترساو، تەماحکار بۆ ڕێککەوتن و پێکهاتنەوە، بۆ هاوکاری و بەهاناهاتن، ئەو مرۆڤەیە کە توندوتیژی بە شتێکی تێکدەر دەبینێت لە ژیانیداو لێی بێزارە." لەبەر ئەم هۆیەش ئەنجامدەری توندوتیژی ڕاستەقینەیی لە خۆشنوودی و ڕێککەوتن و ئارامی ناگات. هەموو ئەو دیاردانە ڕەت دەکاتەوە ئەگەر بەرەو (سەرکەوتن یان دەسەڵاتیشی) ببەن. ڕقی لە رووکاری تەواوێتیو داهێنانەو بەڕووبەڕوو بوونەوەکانی هەمی خەڵک سەرقاڵ دەکات و ئەنجامدەری توندو تیژیش، پرۆژەی بیرمەندیی و بنیاتێکی دانراو و، دروستکراوی کاری پرۆژەکە بەرز دەکاتەوە. ئەو دادەنرێتە سەر هەمووان، ترسناکێتیش لە تەنیاییەکەیدایە، دواجار ئەو کەسە بێ هیچ دەروازەیەک دەمێنێتەوە."نەبوون"بەنیسبەت ئەم کەسە شتێکی ناولێنراوەو سەرکەوتنە بەسەر وجوددا. ئەو وای دەبینێت کە ژیان بەڕێگەیەکی تراژیدییانە دەگاتە پلەی کامڵ بوون و"لە کاتی ڕازیبوونیش، توندوتیژترین گێلی هەیەو زیاترین کرانەوەش لەسەر وێرانکردنیدا"یە. بۆیە ئەو بۆرە مرۆڤە بەهۆی ئەو ئیرادانەیەوە بەردەوام هەموو هاوکارییەک ڕەت دەکاتەوە.

ئەو پرسیارەی لەسەر ئەو دەرسەی هایدگەر دەیخەینە روو، خۆی لەو تەوەرەدا دەبینێتەوە کە بانگەشەی بۆ دەکا، و داوا دەکاو ئەوەیشیان کە دژی دەوەستێتەوە. ئێمە بێ ماندووبوون و دەستپێک

بەئەزموونی (هۆڵدەرلین و نیچە) ئەو گوتارە ورووژێنەرانەی ساڵانی بیستەکان و لەو باوەڕە شازەشەوە تێی دەگەین کە ئەرکێکی تابیەت و نەتەوەیییە، هایدگەر بەڕۆڵە بەهێز و دیاریکراوەکان دژ بە بۆرژوازییەکان هەڵساوە، هەروەها بەڕۆڵی فیکری ڕەسەن دژ بە هەستی هاوبەش و، ڕۆڵی مردنی ئاسایی دژ بەترساو لە سەرەڕۆیی. ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەوەی کە بڵێین ئەو جۆرە مرۆڤانە بێگومان دەبوایە لەو بارودۆخەی سەدەی بیستەمدا ڕۆڵی سەرکردەیەک لەسەر ئاستی ئایدیۆلۆژی بگێڕن، هەروەک ڕۆڵی نێرەرێکیش لەو فەزا گرگرتووەی کە ساڵی ١٩٣٥ی پێ لە ساڵانی تر جیا دەکرێتەوە.

ڕێگەکەمان بۆ چارەسەری ئەم مەسەلەیە ئۆبژێکتیڤانە نییە، چونکە بەئاراستەی لۆژیکی هایدگەر لەو سەردەمەدا ئاراستە نەکراوە، بەڵکو بەئاراستەی ئەو شێوازەیە کە تیایدا بەرجەستە بووە، لەگەڵ ئەوەشدا شەرعیەتی خۆی هەیە و، شەرعیەتەکەشی لە بوونی کردارێک وەردەگرێ بۆ پێکهێنانی ئیرادەیەکی وا کە کاریگەری کۆتایی هێنەری لەسەر ئاستی سیاسییانە هەبێ. ئەو شێوازەی کە لەو دەقەشدا بەرجەستە دەبێ ڕاستەوخۆ لێیەوە دەچێتە ناو بابەتەکەوە، کە شوێنی درمەکانەو شێوازەکەشی شوێنێکی ژیندارەو لێیەوە پێکهاتەی عەفەوییانەی ئاکار سەرچاوە دەگرێت و بەردەوام سەرچاوەی نوێی پاڵنەرەکانی ژیانە. ئەمەشیانە کە هەموو جارێک بانگەشەکە سەرقاڵ دەکات و تایبەتە بە پەیوەندییەکی هوشیارانە بۆ مێژوو– کە فەلسەفەی هایدگەرە– دەڵێ گوتار دەگۆڕێت، وەلێ پارێزگاری لە بنیات دەکات بەمانا فەلسەفییەکەی پارێزگاری لەسەر جێگیری و سەقامگیرییەکەی دەکات لەمیانەی ئەو ماوە زەمەنییانەی کە لەڕێگەیانەوە گەشەی کردووە. لێرەوە بواری بەدەرخستنی بەردەوامی وتەزا سەرەکییەکانی

(وجود و زەمەن) و (پەیامێک دەربارەی مرۆگەرایی) نییە، بەڵکو لە بەرامبەردا خۆی بۆ خۆی سروشتی هەڵگەڕاوەیی جۆری گوتارەکە دەسەپێنێ.(..)

شێوازی گوتاری گۆڕان لانی کەم دوو جار بە پەیوەستیشی لەگەڵ بارودۆخی سیاسیدا دەگۆڕێت. لە هەمان کاتدا بابەتە ڕۆشنبیرییەکە و، ئەو بابەتەشی کە شوێن جەدەل بوو دژ بەداڕمان و شیبوونەوە، نەگۆڕان و ڕەنگڕێژییەکەی فاشییەتیش لەو ماوەیەدا ئاشکرا دەبێ و بەدڕندەییەکی زۆر لە لێکچەرەکانی ساڵی ١٩٣٥یدا دەردەکەوێت، بەڵام ئەو ڕەنگڕێژییە تەنها لەسەر ئاستی دەرهاویشتە دەرەکییەکان بەرهەم ناهێنرێ، بەڵکو بەسەر دەرهاویشتە پەیوەندیدارەکان بەخودی لۆژیکیشەوە دەردەکەون، بۆیە لێرەدا ئەمەیە بابەتی پرسیارکردن.

هاوئاست بۆ چەمکی مێژووی (وجود) کەوا چەمکێکی هایدگەرییە، بیرچوونەوەی (وجود) بەڕێگەیەکی زێدەتر درێژ دەکاتەوە و کوناودەری هەموو فەلسەفەی ڕۆژئاوا لە ئەفلاتوونەوە تا نیچە دەکات. سێ سەرەتا لەو پێشکەوتنە دەردەکەون: ١ـ گواستنەوەی فیکری "پێش سوکرات" بۆ فیکری (ئافلاتوون و ئەرستۆتالیسی)، ٢ـ گواستنەوەی فیکری "گریکی" بۆ فیکری "لاتینی/ ڕۆمانی"، ٣ـ دواجار گواستنەوەی فیکری (سەدەکانی ناوەڕاست) بۆ فیکری "مۆدێرن".

هایدگەر لە پرسیارەکانی قووڵ بووەتەوە و ڕەسەنایەتی بالا کردووە، ئەوەی کە ئاشکراشی دەکا زۆر سەرسووڕهێنەرە. لەگەڵ ئەمەشدا تێگەیشتنەکانی لەگشتدا بەشین، ئەو شێوە بەشییەش لە کەم و کورتییە چەند بارەکانەوە سەر هەڵدەدەن.

هایدگەر وەک پێودانگێک ئەو لایەنەی خوارەوە وەرناگرێ کە:

گیروگازی تایبەت بەهیچ شێوەیەک جیا نییە، بەڵکو لە چوارچێوەی فیکری ئەڵمانی بەدەرکەوتووەو دەمانگێڕێتەوە بۆ شیلینگ، هۆڵدەرلێن، هیگل و بومە (bohme). لە سەرووی ئەمەشەوە هایدگەر ئارەزوومەندی، خولادان لە خاڵی دەسپێکی لاهوتییانە بوو، کە لە بنەڕەتدا خاڵی دەسپێکردنی خۆی بوو، هەروەها دەیویست خۆی لەوە لابدات کە ژیان لە مێژوودا و لە کتێبی (وجود و زەمەن) بەشێک یان پانتاییەکی سەرەکی لە ئەزموونی مەسیحگەری دیاری دەکات، کە بەرەچەڵەک ئەم مەسەلەیە بۆ قەشە ئۆگستین (augustinus) دەگەڕێتەوە و پێش ئەویش بەلای (بیکرک گارد)دا تێپەڕیوە. ئەگەر خۆلێلادان لەو دوو ڕەگەزە سەرەکییەش بێتە ئاراوە، بەهەرحاڵ، لە چوارچێوەی بابەتەکەماندا کە دەمانەوێ چارەسەری بکەین زۆر گرنگ نییە.

کاتێکیش ئەو مەسیحییەتە ناگەڕێتەوە کە لەگەڵیدا بیرۆکەی بوونی دوو جیهانی جیاواز سەر هەڵدەدا و، خۆی تەنها لە قۆناغێکی سادە و لە سەیرووەرەی هەڵوەشانەوەی ڕۆژئاوا و داڕمانیدا بینییەوە. لێرەوە بیرۆکەی یەکسانی مرۆڤەکان لە بەردەم (خودا)دا – ئەو فیکرەیەی کە تا ئێستاش بنەمایەکە بەنیسبەت هیگل– فیکرەی ئازادی هەرکەسێک، نەبووە هۆی بەدەستهێنانی هاوسەنگییەکی سەرکەوتوو، ناهاوسەنگی تاکانە لەبەردەم ئیمتیازی سروشتییانەی بەهێزەکاندا، ناهاوسەنگی کەونی لە بەرەنگاربوونەوەی گەلی ئەڵمانیای دیاریکراو لە مێژوودا. لەو شوێنی دووەمەدا، ئەگەر ئەوە نەزانین کە دێکارت داوای دەکات. هەروەها هاوسەنگییەکانی لە میتۆدی فیکری کە لەسەر حیسابێک دامەزراوەو هەموو شتێکی بەرجەستەکراوی بۆ ئەم بەکارهێنان و ئەویان ژێر با کردووە، ئەگەر هەر هەڵوێستێکی دیکەشی هەبێت، هەڵوێستی وێناکردنی خۆشباوەڕیانەو سەرەتاییە، ئەوە

هەڵوەستەیێکە لە بەرامبەر تێگەیشتنی مانادا ئەوەستێ، ئەوا ئێمە گرنگی پێ نادەین، لەبەر نەرمی جەدەلیەتی بزاڤی فیکرەکان لە سەردەمی مۆدێرندا.

ئەم جۆرە جەدەلەش ڕێگە لەو فیکرە دەگرێت کە ئارەزوومەندە بۆ هەژموونگەری خۆی لە ڕێگەی ڕوونکردنەوەو، شەرعیەتی خوڵقێنەری، پاراستن لەوەی کە وەک ڕای خەڵک بێت، لێرەوە ڕەگەزی ڕیفۆرمییانە، شتێکی کەمە بۆ عەقڵانیەتی پراکتیکی. گەر سۆزە دژە مەسیحییەکان و دژە ڕۆژئاواییەکانیش وەرگرین، لەوانەیە بەس بن بۆ تێرکردنی وڕێنە ناعەقڵانییەکان. ئەمەیان ئەوەیە کە هایدگەر حەزی پێ نەدەکرد، لە هەمان کاتدا ئەوەی زێدە دەکرێتە سەر هایدگەر وەهمێکی سادە و، خۆی لەوە دەبینێتەوە کە ئەو رایانەی بۆ نزیک کردنەوەو بەیەکگەیشتنی نێوان تەکنیکی دیاریکراو لەسەر ئاستی کەونی و نێوان مرۆڤی مۆدێرن، سەرکێشییان بکات و لە ساڵی ١٩٣٥ خستوونیەتیە ڕوو، لە بارودۆخی ئەو کاتدا کە زۆر بەڕوونی ماوەیەک بوو، تەکنەلۆژیا هەژموونی کردبووە سەر و، ئەمەش بوو کە دەبووایە بەشێوەیەکی ساکاری ببێتە هۆی هەڵە تێنەگەیشتن، بە پشتبەستن بەمەش بۆ قەڵپبوونی ئەو ئەنجامەی کە هایدگەر چاوی لێ بوو، کە وێرانکردنی تەکنیک و تەکنەلۆژیا و مل پێ کەچکردنی بوو بۆ ئیرادەی مرۆڤ. ئاخۆ سووربوون بەو گوتارەیەوە دیار نەبوو بۆ خوێندکارەکان کە فەلسەفەکەی لە خۆ گرتبوو، سەرەتا کۆک و هاوتەبا بوو لەگەڵ ئەوانەی وەک ئەفسەر ئەمری جێبەجێکردنیان دەدا؟

بێگومانیش مەسەلەکە لەوەدا نییە کە هاندان بێت، بەڵکو هایدگەر خۆی، کە بۆ چەندین ساڵ تەسلیم بە تەماح پێدانەکان بووبوو، هەر

ئەویش ڕێگەمان پێ دەدات، بۆ گومانکردن لەو شێوە کۆکی و ڕێکییە. لە کۆتاییدا دوو پرسیار بە هەڵواسراوی دەمێننەوە: ئەو هاوکۆکییە ئەگەر وەهمیش بێت پشتی بە چ شتێک بەستبوو؟ ئاخۆ نازییەت هیچ پەیوەندییەکی توندوتۆڵی بە کولتووری تەقلیدی فیکری ئەڵمانییەوە هەبوو، زێتر لەوەی کە ئێمە وێنای دەکەین؟

دووەمیان: ئەو هۆیە چییە کەوا لە هایدگەر دەکا وانەکانی لە ساڵی ١٩٥٣ بڵاو بکاتەوە بێ ئەوەی هیچ مەودایەک لە نێوان خۆی و ئەودا بێڵێتەوە؟ ئەم هەڵوێستەش لەگەڵ پرەنسیپەکان کۆک نییە، تاوەکو ڕابردوو لە چێوەی لێکۆڵینەوەکەدا بەشێوەیەکی بەردەوام نەخرێتە ڕوو. زیاتریش لەمە، هەڵوێستەکە دەبێتە بەندی دووبارەبوونەوەیەکی سادە و، لەگەڵ ئامانج و پرەنسیپەکان کۆک نابێ، تەنها لە روانگەی ئەو ڕایە نەبێ کە لە تیلەنیگای مێژوو (وجود)دا شاراوە و، بێ دابینکردنی تەفسیرێکی مۆڕاڵییانە (هەڵەیە) بەوەی کە لەوانەیە"نازی" بووبێت (..). ئەم وتارەی من هیچی ناوێت جگە لەوەی ئەو پرسیارە بخاتە ڕوو: ئایا دەتوانین کوشتنی پلان بۆداڕێژراوی چەندین ملیۆن لەوانەی کە ئەمڕۆ هەموو شتێکیان لەمەڕ دەزانین بەجۆرێک ڕاڤە بکەین، وەک ئەوەی هەڵەیەک بووبێت لە روانگەی مێژوو (وجود)ەوە. وای لێ تێگەیشتن کە چارەنووسە؟ ئاخۆ ئێستاو دوای بەسەرچوونی کاتێکی زۆر بەسەر ئەمەدا سەرەڕۆیی ناکەین بە بەرەنگاربوونەوەی ئەوەی ڕووی دا و بەڕووبەڕووبوونەوەی ئەوەیش کە ئێمە چی بووین؟(..).

پێم وایە ئێستا کاتی ئەوە هاتووە لەگەڵ هایدگەردا دژی هایدگەر بیر بکەینەوە.

پێرست

پێشەکی 5
ژیانی مارتن هایدگەر 9
بەتەنها دارستانی ڕەش ئیلهامم پێ دەبەخشێ 15
هایدگەر و گەڕانەوە بۆ گریک 23
هایدگەر و شیعر 29
هایدگەر پاشای نهێنی فەلسەفە 37
هایدگەر و نازییەت 45
گفتوگۆی گۆڤاری "دێر شبیگل" لەگەڵ هایدگەردا 53
چۆن لەگەڵ هایدگەر دژی هایدگەر بیر بکەینەوە 73